

**Venerabilis Bedæ Presbyteri Anglo-Saxonis, Doctoris
Ecclesiæ Vere Illuminati Opera Theologica, Moralia,
Historica, Philosophica, Mathematica & Rhetorica,
quotquot hucusque haberi potuerunt omnia**

In Vetus Et Novum Testamentum, Salvberrimis In Moysis Pentatevchvm,
Tobiam & Iobum, Libros Regum, Davidis Pasalmos, Parabolas Salomonis &
Cantica, Prophetas &c. explanationibus & Quæstionibus enodata:
Moralibus doctrinis & expositionibus in quatuor Evangelistarum Evangelia
illustrata: facundissimis ...

... Hic Tomus Quartus Allegoricis Expositionibus Et Qvæstionibus Vtrobique
Salvberrimis Tractat

Beda <Heiliger>

Coloniæ Agrippinæ, 1688

In Exodum explanatio.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72011](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72011)

nianr. Unde dicit Apostolus: *Lac vobis potum dedit, non escam*; habens videlicet verba duorum Testamentorum, vel dilectionem Dei & proximi. Hęc Ecclesia spirituale vulvam, quę non solum pariat filios: sed etiam forte declinaverint a via veritatis, iterum parturiant. *Benedictiones patris tui confortata sunt benedictionibus patrum tuorum.* Pater noster est, cui dicimus: *Pater noster qui es in caelis*, qui elevans manus in Bethania, per benedictionem Apostolorum nos benedixit. Patres autem sunt Christi Patriarchę, de quibus Apostolus ait: *Quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, quorum divinationibus & benedictionibus unusquisque in Ecclesia utitur.* Donec veniret desiderium collium aeternorum. Tunc veniet desiderium sanctorum, cum juxta Apostolum ibunt obviam Christo: & sic semper cum Domino erunt. *Fiant in capite Ioseph Nazarai*, sicut supra diximus, unusquisque, in cuius vertice, i. mente maneat benedictiones supra dictę. Sicut enim Apostolus inquit: *Homo noster exterior corrumpitur, interior autem renovatur de die in diem.* Benjamin lupus rapax. Quod autem prophetat de Paulo Apostolo, sicut supra diximus. Quidam autem ad urbem Hierusalem referant, quę in tribu ejusdem Benjamin sita est. Nam sicut Benjamin benedictionem ultimam consequitur, ita & populus Hierusalem ultimus est salvandus. *Cum enim plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus erit.* Lupus rapax dicitur, quia ipse populus effudit sanguinem Prophetarum. *Mane comedit pradam*, mane illud tempus significat, quo legem accepit: tunc enim mundo prima illuminatio scientiæ data est. *Comedit autem mane*, quia legem quam accepit, edit adhuc & meditatatur, scilicet sequens legem iustitię, quam præcipiens præcunctis quasi prædam manducans, ad legem fidei non pervenit. *Advesperum autem dividit spolia.* Vespera est illud tempus novissimum, quo convertentur. Tunc ergo videt, & tunc intelligit dividendam esse literam a spiritu, & tunc cognoscit: *quia litera occidit, spiritus autem vivificat.* Et tunc incipit facere, quod tota die meditans, ante non fecit. Moraliter quoque nihil aliud occurrit, nisi quod perfectus ille homo, quem supra diximus, in Benjamin lupus rapax regnum celorum diripit. *Vim enim parit regnum celorum, & violenti rapiunt illud*, & illa quę in lege & in Prophetis, & in Evangelio legerat, velut esurians & rapax invadit. Et quom in hoc tempore, velut in matutino hanc prædam diriperit, adveniente mortis vesperâ incipit dividere spolia, hoc est, diversis laboribus incipit diversa præmia possidere: quę postquam inimicos prostravit, veluti jam victor haberi merebitur. Cur autem Jacob omnes quos genuit de liberis & ancillis, æqualiter honorificavit? nil ut ostenderet, quod Dominus Jesus Christus omnibus gentibus regna celorum æqualiter tribuit. Non enim distinctio Judæis a Græcis, aut servus, aut liber, quia in omnibus Christus.

EXPLANATIO IN SECUNDUM LIBRUM MOYSIS, QUI HEBRAICĒ Vellesemoth, Græcĕ autem Exodus dicitur.

CAPUT PRIMUM.

Hęc sunt nomina filiorum Israel. Hęc sententia Eisdę Prophetę ab aliquibus dicitur usque lxx. & principium voluminis: *Ioseph autem erat, & reliqua.* Et titulus hujus voluminis Ioseph, quod dicit: *De Aegypto vasa aurea, usque Moyses*; unavix quadragesima dies, & quadragesima noctes. Titulus autem hic radix verbi potest dici. Verbum autem, volumen usque ad finem, Mos est Scripturę divinę radicem verbi plantare, antequam indicat mysteria. Jacob etiam filiorum suorum dicitur radix, filii quę plebis: sic Christus Apostolorum radix est, Apostoli quę omnium credentium. Hęc autem sententia Evangelicam sententiam significat, quę dicitur: *Hęc sunt nomina duodecim Apostolorum.* Sed hęc est præterea recapitulata sententia, quę in

Mos Scriptura.

Genesis nominata sunt, quę nunc hic nominantur. Quę denominatio in Genesis, & hic in Exodo significat duodecim Prophetas in veteri, & duodecim Apostolos in novo Testamento. Idcirco verò filii Israel hic primò dicuntur ante suum patrem: quia illis plebs propior erit quàm Israel. Hic autem liber vitę dici potest, quo etiam totus canon vocari vocabulo dicitur, quorum nomina scripta sunt in libro vitę. Quod Patriarchis in Pentateuco, & Apostolis in Evangelio. Israel autem vir fortis, quod in his, quibus hoc convenire dicitur, i. nativitate, vel in primogenitiis, & in benedictionibus, Christus significat in resurrectione fortem, & vincendo diabolum in tentationibus, & solutione inferni. Ioseph verò in Ægyptum ad Jacob cum filiis suis, Christi significat Apostolos suos in hunc mundum præcedentes. A Ruben verò usque A sar, ordo narrandi intelligitur. Quatuor enim ordinibus Patriarchę numerantur. Primò, nativitatis, ut in Genesis, ubi illorum nativitas narratur. Secundò, benedictionis. Tertiò, libertatis, ut erga tabernaculum fuerunt. Quartò, narrando, ut hic in Exodo, qui tres supradictos non observat. Quę tres ordines Apostolis conveniunt: primò, nativitatis, i. vocationis a Christo, ut Petrus & Andreas. Secundò, libertatis, ut de Petro dicitur: *Tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Tertiò, benedictionis, ut Joanni in præmiis. Quartò narrandi, i. quomodo unque commixtim numerantur. Quod autem dicit: *Singulis cum damibus suis*, pro animantibus intelligendum est, ut pro viris ac mulieribus, quod mysticę Apostolus cum Ecclesiis suis significare dicitur. Quodque dicitur: *Introierunt ad angustiam*, secundum alios pertinet, ut est: Post multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Post omnium lxx. animarum cum Jacob introierunt in Ægyptum, septuaginta discipuli ad prædicandum verbum Dei in totum mundum mittuntur. Animarum autem descendisse dicuntur, siquidem in usu est animas pro hominibus appellari. Illa sunt animę quę egresse sunt de femoribus Jacob. Ego non puto quod quilibet possit hominum animam eggerere, nisi quis forte talis sit, qualis ille qui dicitur: *Nam in Christo Iesu per Evangelium, ego vos genui.* Tales sunt quę generant animas, sicut audi dicit: *Filios, & iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Alii enim hujusmodi generationis curam aut nolunt, aut nequeunt habere. Denique Adam sic dicit: *Os de osibus meis, & caro de carne mea*, & non anima mea: sed per hoc videtur, quę de terra sunt, sua esse profiteri: non audere verò dicere sua esse, quę scit de terra non esse. Sed & Laban a diabolo sic dicit: *Quoniam os meum & caro mea est, amplius non addidit, nisi quod terra consanguinitas agnoscit.* Alia est animarum generatio, quę vel Jacob descendenti in Ægyptum sociatur, vel ceteris sanctis sub enumeratione mysticę posteritatis ascribitur. *Mortuo autem Ioseph filii Israel creverunt, & invenerunt nimis.* Postquam verus Ioseph pro omnibus gullavit mortem, multiplicatus est fidelium populus. Nis enim granum frumenti cecidisset, & mortuum fuisset, non utiq; Ecclesia fructum plurimum protulisset. Moraliter quoque & in te, si moriatur Ioseph, si mortificationem Christi in corpore tuo suscipias, & mortifices membrum tuum peccato, tunc in te multiplicentur filii Israel, id est, sensus boni & spirituales. Quotidie enim morientibus vitis in te virtutum numerus augetur. Et in terra multiplicaris, in tua scilicet carne, per quam virtutes administrantur. Sequitur: *Surrexit alius rex.* Primò videndum est, quis iste rex, qui sciebat Ioseph, & quis est qui nesciebat. Quamdiu ergo rex noster, i. spiritus mentis nostri tenet memoriam Ioseph, i. Christi. Hujus enim meminit rex in Ægypto, i. spiritus noster in carne nostra, quę Ægyptus non inconvenienter dicitur. Non affliguntur filii Israel, rationabiles scilicet sensus vel virtutes, es nec luto & latete consumuntur, terrenis scilicet, nec masculi necantur, opera jam perfecta. Si verò sensus nostri nescierint Ioseph, tunc sapientia carn, quę inimica est Deo, succedit in regnum, & alloquitur genitricem suam, corporeas scilicet, voluptates, & vocatis ducibus vitiorum inquit consiliu contra Israel, quomodo opprimatur supra dictis malis. Er tu ergo, qui

hęc

Pharaon.
Ramesse.
Eliopolis.

Servus
Israël.

Se-phora,
Phu's ob-
stetrices.

hæc audis, si post donum baptismi opera hujus mundi facis, scio quia surrexit in te alius rex, qui nescit Joseph. Potest quoque rex Ægypti, qui nescit Joseph, esse diabolus, qui dixit in corde suo: *Non est Deus. Quia gentis sue, i apollitatis angelis quodam modo loquitur: Ecce viri israelitæ creverunt, & prevaluerunt supra nos: hi scilicet, qui mente Dominum videre possunt.* Deinde hoc sensit diabolus, quia fortis sit gens Israël: namque sæpè egressus est, & sæpè superatus est: sed illud quod timet, ne quando eveniat illis bellum, & jungantur adversariis illorum, & devictis illis de terra sua decendant. Ostendit se ea, quæ à Patriarchis & Prophetis de adventu Christi prædicta sunt, præsentissè: & inde scire quod sibi imminet bellum. Et sensit venturum, quia cum fiducia triumphet illos, & docet Israël ædificare civitates, i. Phiton, quod interpre. arur os deficiens, vel os abyssi. Et Rámalle, quæ interpretatur comotio tinea: Eliopolis, i. civitas solis. Ecce quales civitates præcepit sibi ædificari Pharao, os deficiens: & defecit namque os, cum mendacium loquitur, cum veritate aut probationibus deficit: aut os abyssi, quia abyssi locus perditionis est. Et alia civitas commotio tinea est: qui enim sequuntur illum, ibi congregant thesauros suos, ubi tinea demolitur, & fures effodiunt. Sed istos in omni conscientia gratias agimus, dicit & de nobis: *Filiis Israël prevaluerunt nimis super nos. Hoc quod dicit: Ne forte adiungantur adversarius nostris, significat, quod si jungantur prædicatoribus veritatis, prevaluimus super illum: & peregrinus de terra sua, deponentes veterem hominem cum actibus, vel relinquentes imaginem terreni hominis, & induentes imaginem hujus celestis. Alii dicunt, per adversarios, quibus timuit Pharao Israël coniungi, mandata pertinentia ad Christum intelligi. Et egredientur de terra, i. erunt sine servitute Ægyptiorum. Et hoc in præsentia diabolus timet, ne egrediantur de terra corporis sui, si non serviant peccatis & vitiiis. Per magistros quos præposuit Pharao filiis Israël, hæretici demonstrantur præpositi à diabolo suâ estimatione, ut sanctos à fiant oneribus peccatorum. Vel moraliter, ut supra breviter exposuimus, mali sensus bonos pervertendos. Quodque dicitur: *Quantò opprimebat illos, tantò magis multiplicabantur, significat sanctos, quantò à diabolo patiuntur tentationes, tantò magis à Christo abundant præmiis. Multiplicabantur autem, cum ad sanctos refertur, ad fidem pertinet. Crescebant autem ad opus luti & lateris, i. vitiiis corporis & animæ. Dixit autem rex Ægypti obstetricibus Hebræorum, & reliqua. Videtur quidem secundum historiam narrationem stare non posse, quod dicitur: *Quia non fecerunt obstetrices quod præcepit Pharao.* Non enim inveniuntur non vivificasse feminas, quas præcepit Pharao vivificari. Et si non fecerunt, ut ex præceptis debuerunt, sicut masculos vivificare, contra præceptum regis, ut feminas occidere. Hæc propter eos qui amici sunt literæ, & non putant legem spirituales esse. Spirituales autem secundum sensum, qui potest intelligere Deum, & quæ sursum sunt, quærere, odit Pharao rex Ægypti: & hunc interitum cupit, quæcunque carnis vivificari. Non solum vivificari, sed augeri vult: ut omnes carnalia sapiant qui sunt super terram, & nemo ad celestem patriam oculos elever. Ille autè Pharao obstetrices corrumpere aggreditur, quarum una Se-phora vocabatur, quæ interpretatur passer, & altera Phua, quæ apud nos rubens dici potest. Per hæc necare mares, & vivificare solas feminas cupit. Istas obstetrices dixerunt quidam rationabilis eruditionis formam tenere. Obstetrices enim quædam mediæ sunt, & tam masculos quam feminas. Eruditio enim ista rationabilis sententiæ ad omnes propemodum pervenit, sensus omnis inservit, omnesque fovet. Si quis autem virilis in ea animi fuerit, & voluerit celestia quærere, per hujus eruditiones ad divinum intelligentiam paratior veniet: est enim una velut passer, quæ celsiora docet: alia, quæ rubens vel verecunda interpretatur, moralis est, quæ mores componit, verecundiam docet. Sed quia Scriptura dicit: *Timentes obstetrices Dominam, & non fecerunt iustum Regis: non inconvenientius obstetrices istæ duæ, duo Testamenta significant: & Se-***

phora, quæ interpretatur passer, legem spirituales significat: Phua verò, quæ rubens vel verecunda dicitur, indicat Evangelium, quod rubrum ex Christi sanguine & passionis illius rutilat cruore. Ab his ergò animæ, quæ in Ecclesia nascuntur, velut ab obstetricibus medicantur, quia Scripturarum lectione cuncta in illa eruditionis medicina confertur. Tentat tamen Pharao post hæc necare Ecclesie masculos, cum studiosis quibusque hæreticos suggerit sensus in divinis Scripturis: sed ita immobile fundamentum Dei: *Timuerunt enim obstetrices Deum, i. timorem docuerunt, qui est initium sapientiæ. Sequitur: Excrevit populus, Ecclesia utique populus, quia timuerunt obstetrices Deum, & ædificavit illis domus: docentes enim Scripturæ timorem Domini, ædificant Ecclesie domus, non videtur convenire secundum litteram hæc sententia, ut propterea ædificaretur, quia timeatur Deus, ne forte intelligamus. *Ædificavit illis domus, i. ædificavit illis familiam & genus. Et pro eo quod istæ mulieres bene fecerunt in populum Dei, multiplicavit Deus illarum progeniem. Istæ obstetrices non vivificaverunt feminas, quæ vult Pharao: neque vitia in Ecclesia docent, neque peccata nutriunt. Moraliter quoque & tu, si times Deum, non facies præceptum regis Ægypti, hoc est, non in deliciis vivas, non præsentia cupias. Et si times Deum, exhibe obsequium animæ tuæ. Vivifica masculum interiore hominem tuum, qui in te est. Et sic tibi Deus ædificabit domum, i. multitudinem virtutum. Sed ubi vidit Pharao, quod per obstetrices non posset necare masculos Israël, præcepit omni populo, dicens: *Omne masculinum in flumen projicite, omne femininum vivificate. Vide te quid princeps mundi suis præceptis, ut noitros infantes rapiant, & in flumen projiciant: vi de statim, ut natus, imò & renatus fueris, quid tibi imminet. Hoc est illud quod in Evangelio legis, quia Iesus, ut ascendit de baptismo, ductus est à spiritu, ut tentaretur à diabolo. Hoc ergò est quod Pharao præcepit populo suo, ut Hebræorum infantes in aquis submergant, de quibus aquis Propheta dicit: *Quia intraverunt aquæ usque ad animam meam. Et nunc invidiantur Ægypti, ut forte Hebræis nascatur aliquis masculus, ut statim interficiatur, ne observent & occultent omne germen masculinum.****

CAPUT II.

Ed vir de tribu Levi masculum genuit: cum vidit infantem elegantem esse, occultavit mensibus tribus. Ergò si faciam eleemiosnam, quia opus Dei est, masculum genero: sed ita faciam ut hominibus innotescat, ab Ægyptiis rapta est eleemiosna mea. Sequitur: *Egressus est vir de domo Levi, & accepit uxorem sibi suam, quæ concepit & peperit filium. Et videns illum elegantem, occultavit mensibus tribus, & reliqua, usque dum dicit: Vocavit nomen illius Moyses, dicens: Quia de aqua tuis illum. Filia Pharaonis Ecclesia est ex gentibus congregata, quæ quamvis impium habet patrem, tamen ad illam dicitur: *Audis filia, & vide, & inclina aurem tuam. Hæc exivit de domo patris, & venit ad aquas, ut lavaretur à peccatis, quæ contraxerat in domo patris sui. Hæc ergò Ecclesia invenit Mosen in palude abjectum, suis dat illum nutrum. Nutritur apud suos, ibi agit infantiam. Cum autem fortior factus est, suscepit filia Pharaonis, & adoptavit in filium. Moses legem significat; veniens autem Ecclesia ad aquas baptismi, suscepit etiam legem, quæ tamen lex erat intra fiscellam scirpea ex multis virgultis, live ex papyro contextam, conclufam pice, in qua infans jacebat. Jacebat ergò lex intra hujusmodi tegmina, è pice ac bitumine oblita, vilibus scilicet & terrestribus Judæorum sordebat sepe traditionibus, ecclesia sumperat illum de palustribus, ut intra sapientiæ aulas & regalia tecta consisteret. Hic infantiam suam apud suos transegit. Apud illos enim, qui spiritualiter illam intelligere nesciunt, parvula est, & lactentium habent cibos. Cum verò ad Ecclesiam venit, tunc fortior efficitur. Quid tamen est, quod mercedem accepit nutrimenti à filia Pharaonis illa, apud quam lex nata & nutrita? Et synagoga de Ecclesia istam mercedem accepit, ut ultra idolum non colat. Videns enim illos qui ex gentibus sunt, ita conversos ad Dominum, ut ultra non colant idola. Ipsa erubescit idola colere: istud ergò bene-**

Moses nascitur.

ficiam recepit de Ecclesia synagoga, quod Iudæis parvulam nutrilse vita est legem. Potest quoque Moyses Christum significare, quem filia Pharaonis ad flumen, id est, ecclesia ad flumen lavacri invenit. *Floravit infans*, quia vulneratus est propter peccata nostra: vel quia ad resuscitandos de morte peccati, vel in resuscitando Lazaro flevisse dicitur. ecclesia ergo colligit, Christum à synagoga matre carnis ad expulsum qualem infantem qui tunc parvulus videbatur, cum in homine cerneretur. *Invenit illa Moysen in vasculo inclusum, quod ex multo virgultis fit*. Invenit ecclesia Christum reconditum in cordibus sanctorum. Qui glutino unitatis conjuncti, unum corpus effecti sunt. Dicitur ab aliquantibus, per virum qui de domo Levi egressus est, legem significari, quia lex Leviticis data est, id est, Moysi & Aaron: & per tres menses, quibus synagoga Christum celavit, tres leges significari, id est, literæ, naturæ, & prophetiæ, in cuius sine Christus à synagoga reveletur in assumptione carnis, quæ per fidei cellam non incongruè significat, bitumine à pice lita, id est, mala suspitione à synagoga de corpore Christi & divinitate. Quodque dicitur, *Et posuit illum in carella*: significat synagogam fidem Christi in Iudæis posuisse: & sicut hic carella ambitus erat, sic Iudæi Christum corporaliter ambierunt, habentes invidiam erga illum. Per hujus ergo sororem significatur Iudæi, qui illum non nutriunt, sed custodiunt. Una ex famulabus, quæ missa est, signat prophetiam Prophetarum, prophetantium Christum descensum ad assumptionem carnis: aperiens sacramentorum obscuritatem: vidit, id est, credidit. Aliter per virum de domo Levi Christus significatur, de lege egrediens: & per uxorem illius, Ecclesiam patientem filium, id est, populum Christianum. Occultavit illum tribus mensibus, id est, in homine interiore in fide Trinitatis. Quodque dicitur, *Sumpsit fidei cellam ex carella*: credulitatem carnis in bonis operibus significat, Rapina autem Caminis, doctrinam significat Spiritus sancti. Soror autem procul stans, synagogam secundam, vel Ecclesiam Apostolorum, quæ dicitur secunda Ecclesia synagoga: mater autem illius, ecclesia primitiva. Filia Pharaonis descendebat in humilitate. *Cui soror pueri ait, Si videris dauid, & reliqua*. In hoc signatur Ecclesia Iudæorum ab Ecclesia gentium: quod dicitur, *Adoptavit illum in locum filii*, & aperte datur intelligi, quia non Ecclesiæ gentium, sed synagoga Christum parit. Moyses autem sumptus, vel tollens, Ægypti interpretatur: quæ interpretationes Ecclesiæ gentium conveniunt, quæ à Christo accipit. Quia aquatica est in baptismo, subrepta in fide, tollens crudelitatem Christi in semetipsa, litans in sanctificatione divinitatis & incarnationis Christi. Moraliter quoque Pharaonem patrem habuimus, si in malis operibus rex Ægypti nos genuit. Quum venimus ad lavacrum, assumamus Moysen, id est, legem Dei, & intra cordis nostri tecta regalia collocemus: quæ prava sunt relinquamus, fortem & grandem habeamus Moysen. Totum enim magnum est, quicquid spiritale est. *Invenit à Moyses peregrinum fratrem ab Ægypto liberavit, & inultum non sinens, Ægyptum occidit*. Injurious nobis valde est in hac peregrinatione diabolus, qui à Christo pro nobis occisus est. Quod in arena arripuit interemptum: significat quod diabolus in reproborum cordibus religatus est, qui stabile fundamentum non habent, sed ædificant domum super aretum. *Moyse autem cum duos Hebræos rixantes pacificare non potuisset, profugisset ad terram Madiam*. Et lex Dei, quia Scribas & Phariseos discordantes cum plebe reliqua conjungere non valuisset, moratur in gentilibus. Madiam interpretatur contradictio, per quod lex significatur, quod lex divina contradictionem in gentibus primum invenit, & eadem lex septem filias sacerdotis Madiam, hoc est à Philosophis & sapientibus hujus mundi defendit: quæ videlicet Ecclesia gentium licet patre gentili, nata est lege Dei. Igitur & unam de septem accepit. Cum sit enim Ecclesia septiformis: tamen per unitatem nata est. *Vna est enim*, inquit, *columba mea*. Et postquam gentiles copulati sunt legi, dicitur quod sit mortuus rex Ægypti. Alii dicunt in hac re Moysen figuram Christi gerere: duos quoque rixantes, duorum populorum: & per-

Carella.

Moyse
quid sit.

Moyse
interfecit
Ægyptum.

Madiam.

ficientem injuriam, populum Judaicum demonstrare perhibent, cui dicitur, *Quare percutis proximum tuum?* i. populum gentium. *Quis te constituit principem aut iudicem in hoc præfiguratur*, quod in Evangelio Iudæi negabant, Christum esse regem Judæorum. *Nam quid occidere me vis?* Etiam hoc ex persona populi Judaici ad Christum dici posse firmatur. In sequentibus non est difficile ad Christum referri. Ut per Moysen timorem, timor Christi ex parte carnis pronuntietur: ut est, *Si possibile est, transeat à me calix iste*. Et per hanc fugam Christi per Mariam Joseph fuga in Ægyptum à potestate Herodis, ut Moysi à Pharaone, sic & frequentia ad Christum referuntur. Sed per septem filias, septem Ecclesias Asiæ demonstrari volunt: & per oves, populos sub iugo Ecclesiarum: has autem Ecclesias Christus defendit. Filiarum tamen reversio, partem infidelium significat, ad diabolum revertentium, quos diabolus miratur cum compunctione venire cordis: ut hic dicitur, *Cur velocis venisti?* Quod autem dicitur, *Vir Ægyptius*, Christo ex parte carnis convenit.

Quare dimisit hominem? & reliqua, usque ad Panem. Diabolo convenit, qui Christus corpus, in sancto illius ad voluntatem per sua invitare vult. Sicut enim fit ante panem & post: & sic sunt voluntates. Hæc tria moraliter unicuique bono doctore conveniunt, sedenti juxta doctrinam spirituales. Et in hoc sensu Madiam, Christum significat: filiaque illius, animas doctas per seipsum spiritum, haurientes aquas penitentia. Ideo dicitur, cupiebant quod difficile possunt, pro corporis potestate, carnalia corpora demonstrat, greges, senius perfectos: pastores vero, malos ejicientes puellas, id est, animas. Moyses, doctorem: oves, cogitationes, reversio ad lethrum, animarum, quando tentantur, reversio ad Christum: quibus à Christo dicitur, *Cur venisti?* id est, cur rudes es? Doctore autem vir Ægyptius dicitur, eo quod mundiales docet: vel lex, eo quod conjugium, *luravit ergo Moyses*. In hoc etiam Christum significat. *Iurans, immobiliter prophetans, assumptionem carnis. Et habitare cum illo*: id est, cum diabolo, in hoc mundo superare illum in cruce. De filia quæ Moysi copulata est, superius dictum est. Filium autem, quem peperit illi, id est, Gesen, quod interpretatur advena: significat populum gentium, qui fuit advena in lege. De morte autem regis Ægypti, superius dictum est, cuius potestas per passionem Christi de mundo rupta est. *Et ingementes filii Israel*, id est, pro magnitudine servitutis: sic & sancti tentationibus demoniorum & malorum hominum & vitiorum propter opera, id est, peccata malorum doctorum ingemunt. *Ascendit clamor eorum ad Dominum*, in audiendo, et per hunc clamorem oratio sanctorum, significatur ad Dominum ascendere. Quod autem plebs Ægypti post mortem regis sui vitia vel peccata, post diabolum in mundum venit. *Et audivit gemitum illorum*: id est, in laboribus populi, sive sanctorum. Aliter, ut superius dictum est, per regem Ægypti sensus imperfectos designat: quo mortuo, filii Israel, imperfeiti ingemunt, sub vitis incorporeibus, *Et recordatus est fœderis*: usque ad Iacob. Alii interrogare solent, quare non hic Dominus recordatus dicitur fuisse fœderis Adæ, & filii illius Abel, et quare non enoch, qui primus nubes in ascensione consecravit. Vel Noe, dum per illum mundus in diluvio reedificatur. Sed per Abraham fœdus commemoratur, id est, lex circumcisionis, quæ illi data est: quamque non est transgressus, sed adimplevit: idcirco per illum fœdus commemoratur. Adam quippe mandatum, quod à Deo accepit, transgressus est. Enoch quoque peccatum illius impedit. Abraham primus legem quam acceperat adimplevit. Aliter lex enoch & Noe proprie data non reputatur, sed tantum per Abraham fœdus commemoratur, cui secunda lex datur: & non fuit transgressus illam, postquam sumpserat, id est, per Abraham Isaac & Jacob fœdus commemoratur plebi Israel: vel quia viri his meliores post diluvium non fuerunt: vel eo quod fundamentum ecclesiæ sunt, sive quod tam in operibus, quam in figuris digni sunt Abraham patris figuram tenere aliquo modo, & Isaac Christi, Jacob populi Christiani, qui & plenitudinem scientiæ, quæ Madia dicta est, primo

Fuga
Moysi.

Conf.

acceperunt. Abraham quippe post Adam primus physica habuit, quem natura ad Deum adorandum perduxit, & per creaturas illum cognovit. Isaac ethicam, quia non duxit uxorem vivente matre, ne uxoris dilectio dilectionem matris superaret. Neque etiam uxorem duxit, usquequod pater suus iussit. Jacob autem logicam, quod in electione benedictionum, & in electione intelligitur ciborum.

CAPUT III.

Moyſes autem puer, pascens oves, Christus sanctos pascens quotidie per exempla Evangeliorum. Jethro sacerdos Madiam, i. diaboli: dicitur autem ab aliis, quod Madian idolum fuit, & sacerdos ipſius Jethron. Per gregem autem, quam Moyſes minavit, sancti deliquantur: per interiora deserta, sacramenta per montem Dei Oreb, sancta Ecclesia. Deinde in rubo Dominus Moyſi. Flamma erat in rubo, & rubus non comburebatur: lex Dei erat in Judæis, & tamen peccata Judæorum non sunt consumpta: flamma enim lex Dei est: rubus autem peccata Judæorum, quæ lex non potuit concremare. Nihil enim, inquit Apostolus, ad perfectum perduxit lex. Alii autem in rubo inflammata & non combusta, Ecclesiam volunt intelligere inflammari persecutionibus: & illam tamen loquente in ea Domino, non perire. Alii per rubum sanctam Mariam significari volunt, in qua divinitas ardebat, & nullum detrimentum patiebatur. Quod verò in eodem rubo Dominus Moyſi apparuisse legitur, significat non alibi quam in Ecclesia illum credentibus apparuisse. Illa autem Moyſi deposita calceamenta hoc significabant: quia nullus Deum dignè videre potest, nisi qui cuncta terrena & mortalia vitia deponunt. Est tamen & alia figura in eo quod ex calcari Moyſes jubetur, ne ad Ecclesiam, quæ figurabatur in rubo, quasi sponſus accederet: hoc enim Christo reservabatur. Hebræi enim dicunt, propterea Dominum apparuisse in rubo Moyſi, & non in alio ligno, ne forte exciperent in eodem idolum Judæi: semper enim abstulit eis Deus causam idololatriæ. Alii autem dicunt historialiter, ideo Dominum per ignem apparuisse, ut ostenderet quod plebi dominicæ fuisse illuminatio. Et Ægyptiaca vindicta, quæ etiam de medio rubo ostenditur: ut ostenderet se sic animum servitutis pertransitum esse, sicut flamma angustias rubi pertransivit. Rubus ardens & non combustus, significat quod filios Israël in Ægypto labor servitutis non consumeret. Quodque dicitur: *Quare non comburitur rubus?* Hominum imperitiam ostendit in sensibus spiritualibus. Tunc autem Dominus Moyſen vocare dicitur, cum ad videndum pergeret. Ex quo intelligimus, tunc nobis Dominum auxilium dare, ut videamus quod non vidimus antè, cum egrediemur de libertate arbitrii, ut non faciamus voluntates nostras carnales. *Solve calceamenta de pedibus,* & reliqua. Ac si diceret: serpentes in hoc loco non sunt. Aliter calceamenta, i. infidelitatem, quæ sensus tuos constringit, sive timorem Pharaonis de tuis sensibus. *Locus in quo stas, terra sancta est.* Hoc quibusdam contrarium videtur, dum dicitur esse: *Maledicta est terra,* & reliqua. Nisi quia locus ille Dei presentia sanctificatus est. *Et ait: Ego sum Deus patris tui,* & reliqua. Hæc sententia ostendit, quod Deus amore filii patris sui amore tenuit. Moyſes abscondens faciem suam, infirmitatem suam demonstrat. Et sicut Moyſes faciem suam non potuit sustinere, sic & Pharaon non potuit sustinere faciem Moyſi. *Quidquid Dominus vidit afflictionem,* & reliqua: Moyſen confirmat, ut non timeret Pharaonem in liberando populum suum. *Descende,* i. ad vindictam Pharaonis. *In terra bonam,* & reliqua. Idcirco Dominus terram esse commemorat, quia genus cupiditatis Dominus in Moyſe fuisse cognovit. Hæc quoque omnia quæ prædiximus, etiam Christo conveniunt, apparenti in medio Ecclesie in flamma ignis, i. cum doctrina Spiritus sancti. Moyſi, i. populo Christiano, quem Dominus vocat: cui quidem Moyſi, quando quid terrenum reputatur, ad tenentem populi Christiani non potest referri, & quomodo obediens, & similiter & illius obedientiam Deo, Domini quoque descensio, de qua

dicit: *Descendi,* potest referri ad descensionem, qua ad redemptionem hujus mundi descendit per assumptionem carnis, & per passionem suam. Clamor quoque quem auditur, non inconvenienter Patriarcharum & Prophetarum est, Dominum invitantium ad carnis assumptionem & redemptionem generis humani. Cui terra bona, i. Ecclesia cum centuplis & speciosa præmiis: vel bona ac speciosa, i. credulitate divinitatis & incarnationis, vel pro corporibus & animabus: sive terra bona, regnum celorum promittitur. *Lac & mel,* i. vetus & novum Testamentum in Ecclesia. Aliter lac & mel partum corporum & animarum significat. Ægyptus verò cum suis hominibus, à quibus filii Israël oppressi sunt, & gentilitatem cum demonibus, & malis hominibus & vitiis significat, à quibus per Dominum liberamur. *Solve calceamenta,* quod testimonium Evangelicam sententiam significat, in qua A postolis ad prædicationem verbi missi dicitur: timorem humanum solvere, & Deum timere. Rubus quoque significat corpus uniuscujusque sancti cum igne compunctionis, vel literam sensu spirituali. Quod autem Dominus Moyſen ad Pharaonem misit ad vindictam super illum, & postmodò ad mortem illius: significat Dominum legem fuisse missuram ad mortificationem fortitudinis diaboli, & humanum genus liberandum. Et sicut non Moyſes, sed Dominus populum liberavit de servitute Ægyptiorum: sic non lex mundum, sed Christus in sua passione & resurrectione liberavit. *Qui ego sum ut vadam ad Pharaonem?* i. quasi dixisset, nihil possum sine Dei auxilio. *Et ego ero tecum,* i. in assumptione carnis. *Et habebis signum,* & reliqua. Per hoc significatur, quod nos auxilium Dei habemus cum lege, Ecclesia liberata peccatis & vitiis. Et sicut Moyſes ad filios Israël, sic lex vadit ad homines. *Deus patrum nostrorum,* in hoc datur intelligi, quod Deus Pater hominibus legem misit. *Si dixerim tibi, quod est nomen tuum?* in hoc quoque ostenditur, quod hoc nomen Domini indicavit, quod est Dominus. *Dixit Dominus ad Moyſen: Ego sum,* i. qui cum patribus vestris fui: *qui sum,* i. vobiscum: *vel ego sum qui sum,* i. sine præterito & futuro. Aliter *ego sum,* i. filius, *qui sum,* i. Spiritus sanctus: *qui est,* i. Pater. Ideò hic persona Filii primò dicitur, quia postea per personam Filii salus mundi ministratur. Aliter *ego sum qui sum,* quomodo illi dicitur: ex parte fidelium dicitur. Aliter *Ego sum in veteri Testamento, qui sum,* i. in novo. *Qui est, misit me,* i. in hunc mundum. *Vade & congrega seniores,* & reliqua. Congregatio seniorum significat, quia similia similibus congregari debent. Senex enim sermonem senibus nuntiare debet. Spiritualiter quoque à Domino legi dicitur, sanctos in unitatem pacis congregare. Dominatio per Dominum, liberetas per Deum significatur. *Visitans visitabit nos,* Per hoc indicat infirmitatem plebis, sive visitans in veteri Testamento impletur. Visitavi verò in novo. Aliter visitans in decem plagis, visitabo in mari rubro. Sive visitans in Ecclesia præsentis visitabit in die judicii, vel vindicta. Aut certe visitans in centuplis, visitavit in præmiis. *Audient vocem tuam,* & reliqua. Hoc Dominus ad legem loqui intelligitur, quod viri Israël, i. iusti verba legis audiunt. *Ingrederis,* & reliqua, usque *Ægypti.* In hoc lex significatur, cum iustis ingressura ad supplantandum diabolum, qui rex mundi fuit ante adventum Christi. Aliter per Moyſen sensus principales, & per seniores bona virtutes: *ad regem Ægypti,* i. contra diabolum significat. *Sed ego scio quod non dimittent vos.* Per hanc prophetiam Dominus præcavit, ut illis pareret invidiam, si non prædixisset, quod postea adfuit.

CAPUT IV.

Post hæc Moyſi postulanti signum dicitur: *Projice virgam quam manu gestas: & projecit, & factus est serpens, & fugit pavidus.* Et apprehendit caudam & fuit iterum virga. Serpens autem mortem significat. Per serpentem enim homini mors perlata est. Virga autem Christus est. Virga versa in serpentem, Christus versus in mortem. Quod autem fugit Moyſes, significat quod in Evangelio legitur, quod Apostoli relicto Christo fugerunt: & ab

Virga
Moyſi in
serpente
versa.

illa

illa spe, in qua prius fuerunt, recesserunt. Cauda autem apprehensa, facta est virga: quia postquam occisus est, peractis omnibus ad id ad quod fuerat missus, & resurgendo versus est. Historialiter virga, quæ in manu Moysi fuerat, & in colubrum versa est, significat ut Moyses Dei potestati crederet, & plebs Moysi, & Moyses Pharaonem non timeret. Aliter, virga versa est in colubrum: plagam à Deo significat, quæ Aegyptiis noceret, & Israël non noceret; fugam quoque Moysi, fugam populi à facie Pharaonis, vel Moysi infidelitatem; & colubri in virgam resolutionem, plebis de servitute Aegyptiorum resolutionem delignat. Item datur aliud signum Moysi: *Misit manum suam in sinum suum, & inventa est alba, i. immunda.* Albor in cute, lepra est, non candor. Hæreditas enim Dei est, i. populus illius ab illo missus est foras, immundus factus. Sed quod sequitur: *Revocavit illam, & reversa est ad calorem suum,* significat, quod plebs Judæorum, quæ nunc aliena est à sinu Dei, in extremo mundi tempore revertetur ad calorem pristinum. Cum agnoverit Salvatorem, cum similes erunt novissimi Patriarchis. Hæc autem duo signa diverso modo ponuntur. Primum in terra, secundum in sinu: quod significat plagam super sensibiles & insensibiles in Aegypto. Lepra autem dicitur incredulitatem Judæorum in Filium significare, quæ non fuit in Patrem: sed tantum manus alba dicitur, dum per æstimationem boni causam querunt, quæ tunc similis reliquæ carni: quomodo utrumque credent? Manus enim sana, antequam esset misa in sinum, significat credulitatem Patris. Sinus autem obcuritatem fidei; tria signa pariter, i. duo in monte, & tertium in Aegyptum, tres leges significat. Deinde cum aqua missa in terram, à Moysse vertitur in sanguinem: populus in fidem sanguinis Christi vertitur, aut per martyrium suum fundunt sanguinem: & à Moysse vertuntur, quia per plenitudinem legis fidem Christi inveniunt. Qui autem aquæ populi sunt, à Apocalypsis testatur: *Aqua multa, populi sunt.*

CAPUT V.

Post hæc intraverunt ad Pharaonem Moyses & Aaron. *Viam trium dierum.* Via Christus est, qui dicit: *Ego sum via.* Quæ via incedenda est triduo: qui enim in ore suo confitetur Dominum Iesum, & crediderit in corde suo quod Deus illum à mortuis tertiæ die suscitavit, salvus erit. Hæc est enim tridui via, per quam venit ad locum, in quo immoletur & reddatur Domino sacrificium laudis. Moraliter quoque iter tridui de Aegypto proficiscimur, si nos ab omni inquinamento carnis, & animæ, & spiritus conservemus. Et juxta Apostolum: Integer spiritus, & anima, & corpus in diem Domini reservetur. Tridui iter de Aegypto proficiscimur, si rationem naturalem moralemque sapientiam de rebus mundanalibus auferentes, ad statuta divina convertimus. Tridui iter proficiscimur de Aegypto, si purificantes in nobis dicta, vel facta, vel cogitata (per hæc enim homines solent peccare) efficiamur mundi corde. Sed rex Aegyptiorum vult tridui iter dimittere populum Dei; vult enim significare, in facto vel verbo peccare; & si non in verbo vel cogitatione delinquere. Moyses autem, i. lex vult te educere de Aegypto, & de opere palearum: si tamen illum audias, & ad eremum ire volueris, i. ad locum perturbationibus hujus mundi vacuum. Ad hunc ergo locum quietis cum veneris, ibi poteris immolare Domino. Aliter per viam trium dierum, ostenditur fides Trinitatis, Per solitudinem, à peccatis & vitiis; & per montem, sanctam Dei Ecclesiam intelligimus. Quod autem dicit Moyses: *Se non esse eloquentem ab heri & nudius tertius, ex quo locutus est ad illum Dominus, tardior & impeditior lingua esse,* significat quod omnes homines in comparatione divini verbi non solum ineloquentes, sed & muti putandi sunt: donec enim Moyses irer in Aegyptum, non tardum se lingua profitetur. Erat enim Aegyptus & honorâ voce, & eloquentiâ incomparabili, ubi cepit audire vocem Dei, tunc sensit se tardum esse lingua: sed quia in id perficit, ut cognosceret semetip-

suum, meritò à Domino audit: *Ego ero in ore tuo.* Non solum autem Moysi aperitur os, sed & Aaron. Sic enim dicitur: *Ego ero in ore tuo, & in ore illius.* Aaron autem occurrit Moysi in deserto, tu quoque occurris legi Dei, & sensum illius in desertum locum, i. segregatus à variis occupationibus penetraveris, aperietur tibi os. Quod autem Moyses dixit, non solum eloquens ab heri & nudius tertius: alii illum humilitatis causâ hoc dixisse putant, vel secundum veritatem in Hebraica lingua eloquens non fuit, Ab heri quoque & nudius tertius sic intelligunt, quasi dixisset, A juventute mea, pro tempore præterito, quo cepit loqui cum Domino. *Qui fecit os hominis,* & reliqua. Ac si diceret: Non alius præter me: & sicut feci os hominis, sic & eloquentem facere possum. Spiritualiter significat os hominis, legem populi: *Quis fabricavit murum & sardum?* Spiritualiter autem per murum populus gentium designatur, & per sardum populus Judæorum, qui legem habens non audit: & per audientem & videntem, populum Christianorum: & per eam infidelis, eò quod viam veritatis non vidit. *Et ego ero in ore tuo.* In hoc Dominus significatur in lege habitare: hoc quoque testimonium figuravit, quod Dominus in Evangelio ait: *Nolite cogitare quid loquarini,* & reliqua. Moyses & Aaron ambo legem & sacerdotium significant. Os autem Moysi & Aaron dicitur, sic etiam sacerdotium os legis fuit. Moyses verò interpellans inter Deum & Aaron, significat interpellantem legem inter Deum & sacerdotium: sacerdotium verò, inter Deum & populum. *Et sume virgam,* i. postquam vidit Dominum in Oreb. *Cui ait Iethron: Vade in pace.* In hoc loco Iethron Deum Patrem significat; jubentem Christo ire ad assumptionem carnis. Dixit ergo Dominus ad Moysen, i. in altera visione, vel in eadem. Uxor autem Moysi, quam tulit de Aegypto, significat Ecclesiam, quam tulit Dominus de Aegypto hujus mundi, Duo quoque filii, duo populi. Asinus, super quem imposuit, populum Apostolorum. Reversio autem in Aegyptum, legis vel Christi in hunc mundum significat reversionem. Virga autem quam portat, doctrinam Spiritus sancti, vel crucem Christi: quodque dicitur coram Pharaone, indicat quod illi pertinet. *Et ego induar ab eo Pharaonem,* i. per commissionem arbitrii sui, sive pro vindicta dicitur, vel ut non ante caput inveniret: quod est, illi non prophetaret, ac si Dominus diceret: Scio tamen Pharaonem, quod vos non dimittet. Aliter Dominus cor Pharaonis induravit per iudicium debitum de peccato Adæ, vel cum pena peccatorum eleferitur; cor induratur: *Filius meus primogenitus Israël,* i. in acceptione legis populo Israël, sive in novo dixit: *Non sum missus nisi ad oves que perierunt, domus Israël.* Tuli illud de phara acutissimam petram, i. Ecclesia gentium doctrinam Spiritus sancti, sive Christi. *Et circumcidit præputium filii sui,* i. populi gentium: *Et tergit pedes illius sanguis,* quæ significant circumcisionem hominis intus & foris. Quod autem Princeps Aegypti dicit: *Nescio Deum, & reliqua.* Non dimittam, vide in Evangelio verberatos, quomodo emittant hanc vocem: *Clamaverunt enim, inquit, demones, & dixerunt ad Dominum: Quid venisti ante tempus torquere nos? scimus te, quia tu es Filius Dei.* Et ubi tormenta senserunt, sciunt Dominum; ante flagella dicit: *Nescio Deum.* Sed & Pharaon ante verba nescit Dominum. Post verba pro se supplicare rogat; sequitur: *Quare Moyses & Aaron solliciti sunt populum, ut ad opera vestra: donec secum est populus, non illum putat esse perversum.* Si verò dicat: *Volo ire trium dierum,* perverti populum dicit. Hodie quoque Moyses & Aaron, i. propheticus & sacerdotalis sermo animam sollicitat ad servitium Dei, tunc princeps hujus mundi illum ad opera pristina plus cogit. *Dixitq; Pharaon, multos populos: hoc significat consilium diaboli contra suos satellites, voluntates, opera diaboli.* Diabolus invidit multitudini populi Christianorum. Populus autem aspersio super omnem terram Aegypti, humani generis aspersioem significat, ad servitium sub potestate diaboli ad colligendas paleas, i. vitia: *flagellatiq; sunt,* i. à diabolo. *Per manum enim fortem, & reliqua:* i. ostendam virtutem meam per signa quæ faciam.

CAPUT

CAPUT VI.

Ego Dominus, qui apparuit, & reliqua. ac si dicat: Sicut patres vestri cognoverunt virtutem meam, cum de inimicis illorum vindicarem: sic & vos cognoscetis in vindicta inimicorum vestrorum. Et nomen meum Adonai non indicavi illis: quod omnipotens, vel Dominus exercituum interpretatur. Et hoc sic intelligendum est, quasi dixisset: Non indicavi, utique indicavillis, & sic vobis indicabo. Vel quando illi mihi placuerunt, tamen illis non indicavi hoc nomen, sicut vobis. Aiter sic mystice intelligi potest: quasi dixisset, in veteri Testamento non indicavi, sicut in novo: vel in novo non indicavi, sicut in die iudicii. Et recordatus sum pacti mei: hoc intelligitur, quod Dominus recordatus sit contra diabolum de oppressione sanctorum. Et recordatus est ad Israel, de promissione quam promittit, ut est: *Es dabo vobis terram hanc, & reliqua.* Erga filium Aegyptiorum, tentationem huius mundi significat: servitium ejusdem, servi utem demoniorum, de quibus sancti in brachio excelso, i. in Dei potestate, vel in Filio liberantur: & iudicium magnis, i. in plagis Aegyptiorum historialiter, vel demoniorum in die iudicii: qua hic sequantur, Ecclesiae de potestate diaboli liberatae conveniunt: *Super quam levavi manum meam, i. in more jurandi.* Ego Dominus, i. qui possum facere quae dico. Propter angustiam spiritus, i. e. quod concludit fidem invidia: & opus durissimum, i. tentationem, sequitur: *Abominationes Aegyptiorum immolans Domino:* oves quippe Aegyptii dedignantur edere; quod autem abominantur Aegyptii, hoc nos offerimus: quia conscientiae simplicitatem, quam sapientes huius mundi falsitatem putant, hanc iusti Domino in sacrificium immolant. *Ex quo autem capit loqui Moyses ad Pharaonem, magis affigitur populus Dominus.* Ex quo enim in animi hominis sermo Dei petulatus fuerit, acrius callidus hostis insurgit, Nonnulli autem multis verbis conclusi, consentiunt se Pharaonis esse populum, dicentes: *Ve quid affligis populum meum?* superati namque verberibus nonnulli a fide recedunt, & ad Moysen & Aaron loquuntur: *Ex quo introitus ad Pharaonem, execrabilem fecit odorem nostrum coram eo.* Propheticus enim sermo suavis odor creditibus, dubiis autem & incredulis execrabilis odor efficitur. *Ecce filii Israel non me audiunt, & reliqua.* Sicut enim Moyses hic recusat, quod se Pharaon non audiret, sic filii Israel non audierunt: sic lex recusat, quod illam diabolus non audiret: si non audiret sancti mandata ad filios Israel, i. exemplum omnium plagarum. Anni autem vitae Levi fuerant 138, Idcirco anni Levi hic proprie numerantur, ut veritas nativitatis & generationis Moysi & Aaron intelligatur. Ruben autem & Simeon propter ordinem natiuitatis ante Levi positi sunt, sed tribus tamen Levi mystica est: numerus autem annorum Levi mysticam significat. A magno usque ad parvum surgit plebs, in humilitatem descendens. Sed centum specialiter perfectionem significat: xxx. vero, fidem Trinitatis: viii. novum Testamentum. Et sicut in hac genealogia principes maxime commemorantur: sic & in Ecclesia maxime principatum tenentes, & ab ipsis secundi causa quoque, Moysi & Aaron. Anni Gath numerantur, Cujus etiam anni & Levi eundem sensum habent, per tres novissimos qui in lege significant. Ruben autem & Simeon, quorum anni non numerantur, figuram poenitentium tenent, Levi autem & filii illius, quorum anni numerantur, figuram perfectorum tenent. A miram vero & Jochaber, Christum & Ecclesiam, ex quibus nascitur lex & sacerdotium. Anni quoque eundem habent intellectum. Et Levi ideò genealogia Esau commemoratur, i. pro Chore, hoc est, pro malis quae illi oriuntur post: sic etiam in Ecclesia boni & mali commemorantur in exemplum. *Aaron accepit uxorem.* Haec causa Phinees commemorantur. Haec quoque figuram doctorum contigerunt, qui doctores parturiunt, ut sancti sanctos parturiant. Parturicio autem Chore, in figuram haereticorum alios parturientium. *Iste est Aaron & Moyses.* Alii dicunt, hanc sententiam Esdrae Prophetae, sive Spiritus sancti

per Moysen, sive translatoris, sive aliquis de persona Moysi diceret: *Ipsa dixit.* Aaron vero hic primus dicitur, eò quod magis senex sit, quod etiam figuratiter convenit: Christus enim, cuius hic Aaron figuram tenet, lege senior est. *Quibus praecipit Dominus Deus, & reliqua.* Hic ab aliquantis inquiritur, quibus modis dicitur, utique tribus, i. verè, falsò, nuncupativè. Verè, ut Deus omnipotens: falsò, ut dicitur, qui caelum & terram non fecerunt: nuncupativè, ut: Constitui te in Deum Pharaonis, quod testimonium figurat evangelicam sententiam, qua dicitur: *Quicumque solverit super terram, & reliqua.* Eductio autem filiorum Israel per Moysen de Aegypto, ubicunque in hoc libro dicitur, educationem hominum de mundo ad regnum celorum per legem & sacerdotium significat. Ubi Moyses ante Aaron memoratur, significatur quòd lex speciem suam ante sacerdotium ostendit. Moyses incircumcisus labiis dicitur: à se, significat legem non dixisse falsam, sed à Christo.

CAPUT VII.

Ecce constitui te Deum Pharaonis, & reliqua. Per hoc potestas legis demonstratur. Aaron Propheeta tuus, i. praedicator tuus. *Et multiplicabo signa & ostenta:* per signa, plagae intelliguntur: per ostenta, quod in mari fecit. *Manum meam super Aegyptum,* i. potestatem super hunc mundum significat. *Educaui populum meum & exercitum,* i. sanctos & populum Christianorum. In annis etiam Moysi & Aaron mysticus intellectus est: quinquaginta poenitentiae viros, significat xxxiii, quod in supradictis articulis praediximus. *Virga Moysi virga Aegyptiorum devoravit.* Per quod significatur, quòd Verbum caro factum, antiquorum serpentium dira venena evacuavit per remissionem peccatorum. *Virga enim est verbum directum, regalis potestatis, plenum insigne imperii.* Virga serpens facta est, qui erat Dei filius, factus est filius hominis per incarnationem: qui quasi serpens ille in deserto suspensus medicinam vulnerum infudit homini. *Virga Moysi in draconem versa, magorum virgas absorbit:* & Christus post gloriae suae dignitatem, factus obediens usque ad mortem, per ipsam mortem destruxit aculeum mortis. *Induravit Dominus cor Pharaonis.* Quia diabolus ista sic indurat propter peccatum, ut poenitentiae compunctione nunquam emolliatur. Sicut in Job de eo scriptum est: *Indurabitur cor illius ut lapis.* dum plaga dicuntur, interrogatur, quot sunt plagarum genera, utique iiiij. Plaga insanabilis, qua inimicus percucitur sine retractatione. Secunda sit plaga in ostensione virtutum, ut cecus in Evangelio. Tertia pro peccato venturo, ut Paulus stimulum accepit, ne illi elevatio venisset. Quarta, ut David de praeterito peccato, de numero populo. Genus insanabilis plaga Aegypti accidisse dicitur. Sed etiam secundum quosdam quatuor genera inveniri hic plagarum dicuntur. Genus plaga insanabilis in mari rubro pro ascensione virtutum.

Posui te, ut ostendam in te virtutem meam. De peccato venturo, quod Israel non relinquerent propter illorum superbiam, si non habuissent plagam. De peccato praeterito, eò quòd illuminanti quis retinuerant temporibus. Decem plaga in Aegypto, quae spiritualiter in mundo implentur, cuius figura est Aegyptus. Sciendum est, quòd alio modo dicitur: *Induravit Dominus cor Pharaonis:* aliter, Induratum est cor Pharaonis, sed non à Domino dicitur induratum esse, sed quasi sua sponte, quod Apollolus designat, cum dicit: *Tu autem secundum duritiam cordis tui haereticus es tibi iram in die ira.* Per quod illum qui sponte induratur, culpatur. Alibi vero dicitur: *Cui vult, miseretur, & quem vult, indurat.* Sed hoc intuentum est, quòd in decem plagis quaedam verbera Aaron, quaedam Moyses, quaedam vero ipse Dominus intulerit: per quod significat, in quibusdam per sacrificium & observationis sacerdotium purgamur, quod Aaron significat: in quibusdam per scientiam legis emundamur, quod Moysi significat officium: in aliis quae difficiliora sunt, ipsius Domini egeamus virtute. Moyses autem ad Aegyptum veniens, & deferens virgam, calliger Aegyptum: legem significat, quae

Dens.

Genera plagarum

Virga
Moysi.

mundum in decem plagis mandatorum corripit. Virgā verò, per quam Ægyptus corripitur, Pharaò superatur: crux Christi est, per quam mundus vincitur, & princeps hujus mundi triumphatur. Quòd autem virga projecta fit serpens, significat sapientiam. Prudentes enim, inquit, sicut serpentes. Quòd autem serpentes magorum devoravit, significat crucem Christi, cujus prædicatio, quæ videbatur stultitia, omnem sapientiam superavit mundanam. Quòd autem mylterium crucis habeat, Dominus dicit, cum ait: De me enim ille scripsit.

Plaga
Ægypti
& Pharaonis.

Cùm projecta esset in terram virga, tunc in serpentem versa est. Quia cum crux ad creaturam hominum venit, stultitiam fecit sapientiam hujus mundi per mylterium crucis. Quòd verò aquæ fluminis vertuntur in sanguinem, satis convenienter aptatur, ut fluvius, cui Hebræos crudeli neci tradiderunt, auctoribus sceleris redderet poculum sanguinis. Allegoricè autem flumina Ægypti erraticæ & lubrica, Philosophorum sunt dogmata, quæ cum parvulos sensu & intelligentiâ deceperunt, ubi crux Christi mundo huic lumen veritatis infudit, necis illorum pœna & reatus sanguinis exigitur.

CAPUT VIII.

Rana.

SECUNDA verò plaga, in qua ranæ producuntur, significat, ut arbitror, carmina Poëtarum, qui inani quadam & inflatâ modulatione, ve ut ranarum sonis & cantibus, huic mundo fabulas deceptonis intulerunt. Ad nihil enim aliud hoc animal utile est, nisi quòd sonum vocis improba importunis clamoribus reddit. Post cinifex producitur. hoc animal pennis quidem suspenditur, volitans super aëra: sed ita subtile & minutum, ut oculi visum, nisi acutè cernentis effugiat: corpori tamen cum incidit, acerbissimo terebrat stimulo, ita ut quam videre quis non valet, sentiat stimulantem. Hoc ergo animalis genus dignissimè puto arti Dialecticæ comparari, quæ minutis & subtilibus verborum stimulis animas penetrat, & tantâ calliditate circumvenit, ut deceptus nec videat, nec intelligat undè decipitur. Quòd in tertio signo magi accenderunt, dicentes: Hic est digitus Dei, magi illi typam hæreticorum, vel animositatem habuerunt. Declinat hoc Apostolus: Ioannes & Mambres illi resistunt. Hi autè per ipsam correctionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt: confitentes, sibi adversum esse Spiritum sanctum, qui erat in Moysè. Tertio enim loco ponitur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei; undè & illi deficientes in tertio dicunt: Digitus Dei est hic. Sicut autem conciliaris & plantatus Spiritus sanctus præstat requiem tribus & humilibus corde, ita contrarius adversus divites ac superbos, inquietudinem exagitat, quam inquietudinem muscæ illa brevissima significaverunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: Digitus Dei est hic. Quarto quoque loco Ægyptus percussit muscis. Musca insolens & inquietum animal est: in qua quid aliud quàm insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Ægyptus verò muscis percussit, quia illorum corda, qui hunc mundum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus feruntur. Porro Septuaginta interpretes cinomiam, i. muscam caninam posuerunt; per quam canum mores designantur. Quando igitur per hæc singula mundus deceptus est, advenit lex Dei, & his modis illum corripit, ut ex qualitate pœnarum qualitates priores agnoscat errorum.

Magi
Ægypti.

Musca.

CAPUT IX.

Cultus
Ægyptiorum.

QUOD verò in quinto loco animalium vel pecorum nece Ægyptus verberatur, verecundia hic arguitur, vel stultitia hominum mortalium, qui tanquam irrationalia pecora cultum & vocabulum Dei imposuerunt figuris non solum hominum, sed & pecorum ligno & lapidibus impressis. Ammonem Jovem in ariete, Anubem in cane venerantes: Apin quoque colentes in tauro. Quæ igitur Ægyptus portentosa miratur, & in quibus cultum credebatur esse divinum, in his videntur miseranda supplicia. Utera post hæc & vesicæ cum fervore in sexto ver-

Vlcera.

bere producuntur: & mihi videtur, quòd in ulceribus arguitur sola & fraudulenta malitia: in vesicis tumens & inflamata superbia: in fervoribus furoris & iræ insania. Hucusque per errorum suorum figuras huic mundo supplicia imperantur. Post hæc veniunt de supernis vocis tonitrua, scilicet grando & ignis discurrens. Vide temperamentum divinæ clementiæ. Non cum silentio verberat, sed dat vocem, & doctrinam cœlitus emittit, per quam possit castigatus culpam suam agnoscere. Dat etiâ gratiam, per quam vastantur tenera adhuc nascentia vitiorum. Dat & ignem, sciens esse spinas & tribulos, quos debeat igni contumere. Deinde Dñs dicit: Ignem veni mittere in terram: per hunc enim incentiva voluptatis & libidinis consumuntur.

CAPUT X.

QUOD autem hoc loco locustarum sit mentio, putatur à quibusdam per hoc genus plagæ dissentientem à se & discordantem humani generis inconstantiam confutari. Locusta enim cum regem non habeat, unâ acie exercitum ducit: homines verò cum rationabiles à Domino facti sint, neque semetipsos ordinatè regere poterunt. Alio quoque sensu pro mobilitate levitatis accipienda sunt, tanquam vagæ & salientes animæ, volitantes in hoc mundo. Nona plaga tenebræ sunt, ut live mentes eorum cœcitatibus arguantur, live ut intelligant divinam providentiâ obscurissimas esse nationes. Possit enim Deus tenebras latibulum suum, quas illi audacter & temerè perferunt cupientes, & alia ex aliis sterentes, in crassas & palpabiles tenebras errorum devoluti sunt.

CAPUT XI.

AD ultimum primitivorum inferitur interitus. Delentur enim primogenita Ægypti, sive principatus & potestates illorum, & hujus mundi rectores; sive auctores & inventores falsarum, quæ in hoc mundo fuerunt, religionum, quas Christi veritas cum suis extinxit auctoribus, & delevit. Hæc mysticè. Moraliter quoque unaquæque anima in hoc mundo, dum in erroribus vivit, potior est in Ægypto, id est, hoc mundo: si appropinquare ceperit iex Dei, aquas convertit in sanguinem, i. fluidam & lubricam juventutis vitam convertit in sanguinem novi vel veteris: tunc deinde ducit ex ea ranam, loquacitatem, & adversum Dei providentiâ ranarum similitudinem. Purgat enim malignas cogitationes illius, & mordacitate cunicum, aculeos dicitur libidinum: muscarum moribus stultitiâ & intellectum peccidibus simiem delet, qua comparatus est jumentis insipientibus. Ulcera autem arguntur peccatorum, atque arrogantia timorem fervoremque furoris extinguunt: ab his & post hæc voces filiorum tonitru, i. Evangelicæ doctrinæ. Et castigationem grandius amovet, ut luxurias voluptateque coërceat. Adhibet simul & ignem pœnitentiæ locustarum, ab illa subducit exemplo, quibus mordentur & depascantur omnes inquieti motus illius & turbidi, ut omnia secundum ordinem fiant. Ubi verò confiteri ceperit quid digitus Dei est, & parvū quid agnitionis acceperit, tunc gellorum suorum tenebras videt: cumque viderit, tunc merebitur ut extinguantur in illa primogenita Ægypti, quæ sunt delicta juventutis & ignorantia. Primum enim in peccatum ruit: si autem noluerit jungi Israëlitiæ plebi, non poterit de profundo evadere. Alio quoque sensu hoc idem possumus intelligere: nam sicut decem contradictiones ab Ægyptiis adversum populum Israël, sic adversum Christum & adversum populum Christianorum decem vindictæ fuerunt à Romanis, ibi prima plaga, aquæ vertuntur in sanguinem: hic prima plaga sub Nerone exegit, ut ibi morientium sanguis esset, vel moribus in urbe corruptis, vel in bellis in orbe sicut sanguis: illic tam in puteis quam in fluminibus fuit. Ibi sequens plaga perstrepenes petulantesque in penetrabilibus ranas, inedia propemodum caula habitatoribus atque in illis fuisse: hic sequens sub Domitiano pœnam similitèr satellitum illius improbis effrenatisque discursibus cruc-

iffimi

tissimi principis iusta exequentium compulit ad inopiam per omnes fideles civisque Romanos adactos, milioque dispersos. Ibi tertia vexatio, habuit cynefex, exuas scilicet pravissimas scivissimasque, quæ adunatim densata capillis hominum vel pecudum inferri solent: hic idem sub Traiano terna plaga Judæos excitavit: qui cum ubique essent dispersi, repente in ipso sævierunt. Ibi in quarta muscæ caninæ fuerunt, sive à lumine, quæ putredines vermiu sunt: hic quarta sub Marco Antonio plaga lues plurimis intumitur, vel inferitur provinciis: Italicum quoque exercitum Romanorum per longinquos limites dispersum, putredini simul ac vermibus dedit. Ibi quinta correptio pecorum ac jumentorum interitu repentino expleta est: hic quoque quinta ultione sub Severo principe celebratissima, civilibus belli propinquo, viscera ac jumenta Reipublicæ ac plebis provinciarum & regionis militum comminuta. Ibi & velicas sexta vexatio habuit ferverescentes ulceraque manantia: hic equifex punctio, quæ post Maximiani persecutionem fuit, specialiter Episcopos & Clericos, omnia populari turbâ, trucidari imperavit: intumescens crebro ira atque invidia, non per vulgi cædem, sed per videra morientium principum. Ibi septima ultio numeratur, coacta aere grandio perisula, quæ satis exitio hominibus & jumentis fuit: hic septima sub Gallo & Volusiano, qui persecutore Decio interfecto plaga successerat, extitit aere pestis insula, quæ per omnia regni Romani ab Oriente usque in Occidentem spatia, penè nec omne hominum genus dedit. Ibi octavam Egypti contritionem fecere excitata undique locustæ, terrentesque omnia. Octavam equi in subvertionem orbis excitatæ undique intolerant gentes, quæ cædibus atque incendiis cunctas provincias deleverunt. Ibi nona turbatio diurnas tenebras habuit, plus omnino periculi comminata, quam fecit: hic item nona correptio fuit cum Aureliano persecutionem commovence, diris turbationibus terribile ac trille fulmen sub pedibus ipsius ruit: ostendens quid, cum ultio talis exigeret, tantus possit ultor, nisi pius esset & patiens: quamquam intra sex menses ab hoc tres succidii Imperatores, hoc est, Aurelianus, Tacitus, Florianus diversis causis mortui sunt. Ibi decima plaga fuit, interfectio filiorum, quos primos quippe genuerunt: hic nihilominus decima, i. novissima pena est, omnium perditio simulachrorum, quæ primitus facta amaverant. In primis ibi Rex penitentiam Dei sensit, & probavit, & timuit, ac per hoc populum Dei liberum abire permittit. Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Quid mirum, si iste mensis primus fuisset, in quo creatum est coelum & terra: in quo & diluvium factum est, & finitur, & in quo plebs Israël liberata est, in quo lex aliis data esse dicitur, in quo prædicatio Christi & illius passio facta est? Deinde non est admirandum, si aptum fuisset, in quod hæc omnia facta sunt, quia apud Hebræos Nitan vocatur, apud Latinos Martius dicitur. Ideo hic mensis designatur mensibus anni principium esse, quia Hebræi hucque ordinem in mensibus non observaverunt propterea, sed more gentilium, inter quos prius habitaverunt: Mensis autem a metiendo dicitur, ut alii putant, eod quod hebdomades, & dies, & horæ, & momenta simul in illo metiantur. Mensis autem primi legem naturæ significat: mensis autem anni, legem Moyli & Prophetarum: annus autem mundum totum. Interea fit Pascha: in occisionem agni occiditur Christus, de quo dicitur: *Ecce agnus Dei. Quod autem decima die mensis agnus tollitur, & non immolatur usque ad quartumdecimum diem, significat, quod per legem quidem Christi passio præfigurabatur. Et tamen Evangelii cursus antè passus: denarius enim numerus ad legem pertinet propter decem verba legis. Quaternus numerus ad novum Testamentum, propter quatuor Evangelia. Quod sequitur: *si minor numerus sufficere non possit ad vesendum agnum, assumet vicinum suum, & reliqua: signat, qui per temetipsum non valet implere vel intelligere sacramentum fidei, debet à sapientiore inquirere, illicque adhærere, eidemque fidere, qui scit quid illum oporteat facere agni carnis vesci.**

Erit agnus absque macula. Quod Christo convenit, de quo dicitur: Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in lingua ejus. Anniculus agnus immolatur, & Christus matur à tate passus. Sequitur: Iuxta quem ritum tollitur & hædum. Qui & ipse hædus non incongruè ipsum significat, eod quod sit hostia pro peccato. Qui enim, inquit, peccatum non fecit, pro nobis peccatum factus est. Ad vesperum agnus immolatur, quia in vespera mundi passus est Christus. Super utrumque postem sanguis agni datur: & nos corde & corpore signamur signo crucis Christi, & dicimus: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Alii autem dicunt per pascha quod in Egypto celebratur, pascha veteris Testamenti significari, quod nondum à voluntatibus transicum est: post iter maris rubri, figuram paschæ novi Testamenti in Ecclesia, quæ post baptismum deserta est à cupiditatibus vitiorum. Sed tamen post pascha in desertum, pascha terræ re promissionis restat: sic & sanctis post pascha novi Testamenti, pascha iudicii restat, i. regnum cælorum. Decima die mensis dicitur, & non decima nocte, i. ut ab insigni parte præferret: vel eod quod dies sit condita, & non nox. Ita unusquisque, i. unusquisque princeps. Moraliter verò decima dies, qua agnus immolatur, significat Christum decem mensibus nobis ad credendum induci, qui per innocentiam immolatur. Familiæ autem & domus, sensus animæ & corporis signant. In hoc autem difficile videtur, quia certum numerum non dixit secundum historiam, sed tamen sensum interpretatur. Apertus videtur sensus, numerus ad agnum comendendum, qui bene videntes sex diebus, quibus mundus est evolutus, significat: sive vij. viri, id est, viventes per doctrinam septiformem: vel xij. id est, doctrinam Apostolorum implentes. Hi enim numeri in Ecclesia quotidie Christum assumunt, qui sufficere possunt, id est, qui digni fuerunt. Agnus quoque pro Josue & Caleph immolari dicitur, quod significat hædos illos, qui in eterno ceciderunt. Aliter nobis nunc per agnum & hædum credulitas divinitatis & incarnationis Christi insinuat. Et observabitur illum, & reliqua. Christus per legem, ut prædiximus, observatus, quem nos moraliter in cordibus nostris observare debemus, usque ad quartumdecimum diem, id est, dum venerit per opus Decalogi Evangelii. Mensis huius, id est, historialiter, quia in eodem, ut prædiximus, Christus passus est. Univerfa multitudo, id est, iudæorum Christum crucifigentium: vel credentium multitudo ad mysticum intellectum: sive moraliter, multitudo sentium perfectorum. Ad vesperum, id est, ad consummationem veteris Testamenti. Vel moraliter, vesperum, consummationem prosperitatis huius sæculi significat. Et edent carnes nocte illa, i. in obscuritate sacramentorum: vel moraliter, in ignorantia peccati. Assata igne, i. ignis passionis. domus autem, in quibus carnes manducantur, animam & corpus significat. Quod autem azymos panes cum lactucis & grellibus manducare iubetur, significat quod vitam ab omni fermento malitiæ reparanda ducentes, amaritudinem compunctionis cordis semper habere debemus, quod significat lactuca. Cum enim manducantur, sic sunt salta & amara, ut producant comedentis lachrymas. Sic nimitum & celestem panem accipientes, irrigare faciem debemus. Non coquantur agni carnes aqua, sed tantum igni: quia non per sapientiam mundi huius intelligitur passio Christi, sed per gratiam Spiritus sancti. Caput cum pedibus & intestinis vorabitur. In capite divinitatis signum, in pedibus humanitatis. Intestina secretiora & occultiora myste: ia significant, quæ omnia debemus vorare, hoc est, credere. Quodque dicitur: Non remanebit ex eo quicquam usque mane, significat, quod antequam tempus futuri iudicii illucescat, debemus omnia quæ scripta sunt, credere & implere. Et si quid obscurum est valde & altius nobis, Spiritui sancto, qui ignis consumens est, reservandum est. Qui si advenit, commemorabit omnia, quæ dicta sunt nobis, significat illud quod dicitur: Si quis residuum fuerit, igni comburetur. Quodque dicitur: Non comedetis ex eo crudum, ab aliis sic intelligitur, quod crudum edunt, qui Christum tantum intelligunt carnaliter. Caput cum pedibus, i. Christum cum duabus legibus, vel cû A po-

Primus mensis Hebræorum.
Nisan.
Mensis.
Agnus paschalis.

Ejus agni.
Lactu ca.

Concupiscentia ubi sita.

Idolis. Quodq; igni comburetis, Moraliter potest intelligi, quia igne compunctionis comburere debemus, quodcuq; de bonis operibus non tenuerimus. *Renes vestros accingite.* In hoc significat correctione humane concupiscentia. In renibus autem concupiscentia viri sita, in umbilico autem mulierum. Nobis quoq; dicitur: *Accingite lumbos mentis vestrae, i. mente accingite.* Sive quod dicitur, pars pro toto intelligitur. *Calceamenta habebitis in pedibus,* i. charitatem duplicem in sensibus habeamus, vel exemplo prophetarum a postolorumq; in corpore & anima. *Tenentes baculos,* arma quae utraq; manu tenentur. Arma autem nostra quibus defendimur, & quibus pugnamus, duo Testamenta sunt: vel moraliter auxilium utriusq; substantia. In *manibus*, id est, in operibus: *festinanter*, id est, spiritualiter. Festinanter Christum credere debemus ante diem iudicii, vel moraliter festinanter pergit ante diem mortis Ecclesia de terrestribus. Pascha autem transitus interpretatur, id est, transitus Domini ad vindictam. Deinde ad Israel dicitur: *Comede festinanter ante vindictam.* Multis autem modis supra dicta interpretatio convenit: primo per transitum Domini ad vindictam, ut dicitur, *Transibo per terram Aegypti.* Sive quod vindicta per populum Dei transibit, sive transitus in nube, spiritualiter autem transitus in vindicta iudicii intelligitur, sive de mundo cum omnibus sanctis ad regna caelorum. Transitus autem Domini non in nube, auxilium illius cum sanctis significat. *Media autem nocte populus Israel ex Aegypto egressus est & primogenita occisa sunt,* item eadem hora iudicium venire putatur, & sancti Israel de mundo egrediuntur, post agnum comedendum, id est, Christum: tunc omnis virtus hominum mundanum confingitur. Media autem nocte populus inferni solutus erat, & diabolus cum suis satellitibus vincitur. Hic etiam solatio Petri media nocte convenit. Ad Israel autem historialiter dicitur, *Tollat unusquisq; & reliqua* id est, uti cum tonum sit. Agnus, ut superius exposuimus, pro his qui evaserunt ad terram, id est, promissionis. Haedus, pro his qui in eremo perierunt. *Primogenita Aegypti,* pro primogenitis Israel occisa sunt. Primogenita autem peccatorum, eo quod illa idolis immolaverunt. Qui enim pleni malitiae erant, plenam vindictam meruerunt. Quod autem dicitur, *In die illorum fecit iudicium:* Hebraei acculant, quod nocte illa qua egressus est populus Israel, omnia templa Aegyptiorum destructa sunt, sine terra motu. Spiritualiter autem, quod egrediebatur nobis de mundi erroribus idola corruunt, & quatuntur, fermento autem subiacet sic p. officuatur. Et nos exeuntes ex Aegypto huius mundi, non ambulemus in fermento malitiae. Et illi septem diebus azyma comederunt. Et nos septem diebus puri ac simpliciter, quibus mundus iste peragitur, vesci debemus, & quod de nobis agnus occidatur, & quotidie Pascha celebriamus. Haec quoq; templa idolorum destructa benignitatem adventum Christum in Aegyptum, quo simulacra Aegypti destructa sunt. Occisio autem rationabilium & irrationabilium, occisionem hominum & iumentorum in mari rubro, sive corporum & animarum sive plagas peccatorum in praesenti & in futuro. Primogenita autem Aegyptiorum occisa sunt, ut hoc Aegyptios impediret de persequutione Israel.

Pascha.

Transitus quid significet.

Idolis immolavit, usq; ad diem vicissimum primum, id est, in figuris duarum legum, & illarum unitatis. Eiusdem mensis, id est, novi Testamenti. *De adventu,* & reliqua. *Adventus gentium* significat: indigena Judaeos, terra Ecclesia. *Illopus autem herba est humilis,* quia peccus purgat, figuram Christi tenet. *Humilis in assumptione carnis* *fasciculus hyssopi:* id est, credulitas incarnationis Christi & divinitatis eius corporibus inesse debet. *Tuli igitur populus conspersam farinam,* id est, literam legis cum operibus bonis carnalibus. *Populus Christianorum legem spatiam sensu ligans in palis,* id est, iugo vite; ut, *Siquis vult venire post me,* & reliqua. Vita enim est mandatorum in i. letio. *Præcepti dehinc Deus,* ut ab Aegyptiis sibi commodato peterent sic populus proficiens, auro & argento expoliavi Aegyptios iussu Dei nihil in iustis iubentis. In auro & argento, & veste Aegyptiorum, significantur quadam doctrinae, quae consuetudine Gentium non inuili studio discuntur. Et aliter aurum & argentum Aegyptiorum, animae sunt cum suis etiam corporibus, quod vestes significat iungentes se populo Dei. Quid autem significant Rammatis, & caetera mansiones, cum de mansionibus dicere coeperimus, explanabimus. *Omnis alienigena non comedit ex eo.* Omnis infidelis non vescitur carne Christi. *Omnis ferrus empticus circumcidetur, & sic comedit.* Omnis quem emittit sanguine suo, debet esse iervus Christi, & circumcidi virtus, & sic comedere corpus Christi. *Advena & mercenarius non comedit ex illo.* Advena, qui nupe venit in fidem, ut tunc neophyti. Mercenarius autem est, qui pro terreno tantum lucro laborat, & nullum in futurum praemium requirit: ii sane non sunt digni accipere corpus Christi. *In una domo comeditur:* id est, in Ecclesia. *Vna est enim,* inquit, *columna mea:* ne foras extra Ecclesiam in plebem haereticorum feratur. Prohibetur quae Pascha sunt olla agni frangere. Non franguntur in cruce olla Domini. Sive quod dicit, *Ossa illius non comminuetis:* prohibuit credulitatem Christi divinitatis comminueret. *Omne masculinum illius, omne virile illius in peccato.* *Fecerunt filii Israel, usq; Aaron Moyses & Aaron frequentissime legem & sacerdotium significant: filii Israel, credentes.* In uno, omne primogenitum. Hoc primum sacrificium postulatur, ac si diceret Dominus: Primogenita vestra immolate, dum vestri causa primogenita Aegypti occidi. Nos autem spiritualiter opera nostra Deo offerre debemus: ut et alibi. Praecipitur autem nobis, ut semper Pascha celebremus, id est, transitum nostrum ad meliora de peioribus. Et primogenita Deo consecremus nostrorum operum, qui pro nobis & amones occidit.

C A P U T XIII.

Quod: per ta vulva Deo immolatur, in figuram Christi vulvam Virginis Mariae aperientis. *De domo servitibus,* id est, de Aegypto, quae dicitur domus servitutis, quod Israel ibi servivit. Vel quod idolis Aegyptiorum servierunt: sive quod quinta pars regibus dabatur. *In mense novorum,* id est, in novo: ut dicitur, *Renovavit autem spiritu mentis. Septem diebus:* & reliqua. De hoc alibi dicitur: *Omnis solemnitas apud Hebraeos septimo die finiatur. Primogenita a fini,* usq; interscietis: ut bona virtus pro vitio immutetur. Quod si quis bonam virtutem pro vitio non habuerit, tamen occidat vitium suum. *In iugis; Moyses ossa Ioseph.* Moyses ostenditur, quod filios iuramentum patrum suorum post mortem illorum impleat oportet. *Deus autem praecedebat,* & reliqua. Hoc lumen filios Israel anteire dicitur, ut dicitur: *Deus autem praecedebat illos,* & post illos aliquo modo fiebat, quando inter populum Israel & Aegyptii interierunt. Columnarum autem materia indicatur, sicut columna nubis de nocte in die remanebat, sic & columna ignis de die in nocte fiebat. Haec autem columnae in aere fuerunt inter caelum & terram. Nubes autem in die, veterem legem cum obscuritate iter significat. Columna vero ignis, legem novi Testamenti: *ut ignis enim sunt eloquia Dei; & ignea lex in dextera illius,* id est, Christus in dextera Dei patris. Aliter

dies

dies in quo nubes fuit, prosperitatem hujus mundi significat cum veteri lege. *Vi qua bona sunt terra, & reliqua.* Columna verò ignis in nocte, novum Testamentum in obsecratione myfteriorum, vel in comparatione vite fuura. Sicut enim novum veteri praeferitur, ita & dies iudicii novum superat. Ambulant in nocte & die, in figuram ambulantium in peccatis, & in iusticia de semine illorum. Aliter, ambulatio talis in tenebris & in lumine, significat quòd alii ex illis essent in litera, de qua dicitur: *Litèra occidit; alii in sensu, de quo dicitur: Spiritus autem vivificat: velut similis fuisse honor Dei in die ac nocte.* Et *procedebat illos, id est, Deus Pater.* Christus autem praecessit nos in novo, ostendendo viam veritatis, ut dicitur: *Quae cepit Iesus facere & docere: sive in resurrectione, sive in ascensione, sive in sede ad dexteram Dei Patris.* Per diem & noctem, id est, per actualem vitam & contemplativam, vel per duas leges. Columna nubes & ignis, doctrina Spiritus sancti, differens literis & sensu. Aliter, sicut opus insolutum fuit, sic & columna insoluta fuerunt. Duæ quoque columna, duas Ecclesias figurant, id est, veteris & novi Testamenti, in quibus loquitur. Aliter, columna ignis in nocte, divinitas in carne Virginis Mariae, ut dicitur: *Spiritus sanctus supervenit in te. Utroque tempore, id est, hic & in futuro. Nunquam desuit columna, & reliqua.* Hoc significat quod alibi dicitur: *Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.*

CAPUT XIV.

Ignis igitur Pharaos currum, id est, diaboli quadrigas. Quadriga diaboli, uniuersique peccator cum gula & fornicatione, & ira, & superbia. *Percussit virga Moyses aquas, & transferunt filii Israel.* Rubrum mare significat baptismum, Christi sanguine consecratum: Virga autem, qua mare tangitur, sicut supra dictum est, crux Christi est, quam per baptismum accipimus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum. Inimici sequentes cum Rege, qui à tergo moriuntur, praeterita peccata sunt, quæ diluuntur, & diabolus in spiritali lavacro, id est, baptismo suffocatur. Urgent quidem Aegyptii, instant peccata, sed usque ad aquam latus dextrum populi contra Aegyptios, contra mare sinistrum erat, id est, populus Christianorum in Ecclesia, quæ est inter mundum & regnum caelorum: vel inter duas mortes, corporis & animæ. *Voluit in Aegyptum, id est, in voluntate hujus mundi.* Tres autem cooperati sunt in salutem Israel, id est, Deus, Moyses, & virga. Ita & nos per tres leges: & fidem Trinitatis, & per cogitationem, & verbum, & opus liberamur.

Inter duos muros, e quibus alter in Oriente, alter ab Occidente. Similiter inter duas leges significat: inter quas una, quæ super iustos non vindicat. Sive inter duos muros, iter inter corpus & animam significat, ut dicitur: *Næque ad dexteram, neque ad sinistram.* Amaritudo per quam exierunt, amaritudinem implendi verbum Dei significat. Cum armis, & pecoribus, & vestimentis exierunt, sic nos per baptismum cum spe & operibus bonis. *Arma autem, & reliqua.* Vasa, diversas virtutes in Ecclesia significant. Aquæ, per quas filii Israel exierunt, tres fletus significant: Fletus poenitentiae, per mare rubrum, ut dicitur: *Beati qui lugent nunc, & reliqua:* per Arnon, fletum compassionis, ut Apostolus dicit: *Alter alterius onera portate, & reliqua:* per Jordanem, fletum eiga regnum caelorum, ut: *Cupio dissolvi, & reliqua.* Quos fletus per cogitationem, verbum, & opus credere debemus. *Ventus urens ex Austro, id est, Spiritus sanctus à Christo,* tentationes hujus mundi à sanctis expellens. Tres autem filii de fornace liberati, & filii Israel de mari, & Noë in diluvio, Christo cum sanctis conveniunt. *In quarta vigilia, id est, post quatuor Evangelia implenda sancti de mundo liberabuntur.* Ecce respexit Dominus, & reliqua. Super columnam nubes & ignis Dominus ad vindictam respicit, si demones & impii per tres leges occiduntur, & subvertuntur rota diaboli. *In aeternum tempus, i usque ad solutionem virorum in-*

ferni, vel sine fine. Duo patres sunt, scilicet, pater tenebrarum, & pater luminum.

CAPUT XV.

Post transitum maris rubri, cantat canticum populus Deo, Aegyptiis & Pharaone submerso. Nonc aliter & fideles, postquam de lavacro ascendunt, peccatis extinctis hymnum laudis emittunt. Cum multa autem in divinis voluminibus sint carmina, horum tamen omnium primum est illud canticum. Melius autem & dignius hæc dices, si habueris tympanum in manu tua, id est, si carnem tuam crucifixeris cum vitiis. Videamus quod dicit: *Cantemus Domino gloriosè enim honorificatus est.* Quasi non sufficeret glorificatus est, addit: *Gloriosè honorificatus est.* Aliud est glorificare, aliud gloriosè honorificare. Glorificatus est autem Christus, quum ad passionem suam venit, quando sicut ipse de se dicit: *Pater glorifica filium tuum, sed tamen hæc gloria non erat gloriola, sed humilis.* *Humiliavit enim, inquit, se usque ad mortem.* Verum cum venerit in majestate sua, cum & verum Pharaonem, i. diabolum interficiet spiritu oris sui, tunc gloriosè glorificabitur. *Equum & ascensorem projecit in mare.* Sunt equi quos Dominus ascendit, de quibus: *Equitatio tua salus.* Et sunt qui ascensorem habent diabolum & angelos illius. Omnes ergo qui persequuntur sanctos, equi sunt, & habent ascensores diabolos. Tales equi & equites in mari hujus mundi merguntur, repulsi à nobis Domino adjuvante. *Hic Deus meus, & ex altabo illum.* Pater noster Christus est, qui nos genuit & fecit. Ergo Deus pater noster est, & Deus patris nostri Christi, qui dicit: *Ascendo ad Deum meum, & Deum vestrum.* Glorificamus illum, si agnoscamus Deum patrem esse nostrum. Exaltamus Deum altiori intellectu, cum intelligimus, quomodo Deum suum dixit Christus, quem natura patrem vocat. *Deus conterens bella, & reliqua.* Non solum visibilia bella prolestat, sed etiam invisibiles equos: sic currus, id est, unitos in malitia. Ternitatoros dicuntur, quia triplex via peccandi, aut verbo, aut facto, aut cogitatione. Illi autem ternitatoros sunt angeli nequam, de exercitu Pharaonis. Pelagus cooperuit eos, quia in die iudicii ignis fluctibus tradentur, & tanquam gravissimi lapides submergentur: quia non erunt lapides vivi. Et per spiritum iracundiae, hoc est, correctionis Domini dividitur aqua: hoc est, per hujus mundi desideria ac voluptates evadit populus Dei, in quibus merguntur infideles. Aut certe per aquam baptismi salvat Deus iustos. In aqua occidit vitia, quasi irascens. *Non est similis Domino in dyabentium.* Non est nec in sanctis, qui in multis locis di nuncupantur, licet à Apostolo Joannes ait: *Similes ei erimus: non per naturam, sed per gratiam.* *Devoravit eos terra cum gramine suo.* Semper enim devoravit terra illos, qui terrona sapiunt, qui in terrenis versantur, & superna non querunt. Dominus autem suum populum, quem per lavacrum sanctum liberavit, in iustitia gubernabit, & in refrigerium deducet. *Dolores comprehenderunt inhabitantes Philistinim.* Quantum ad historiam pertinet, manifestum est, Philistinios & Moabitas, & Idumæos, & Cananæos non inesse his signis quæ facta sunt. Quomodo ergo dicuntur tremere, vel festinare aut irati esse. Spiritualiter tamen Philistini, id est cadentes poculo. Edom, qui interpretatur, terrenus, trepidavit: & horum hominum principes, id est, demones cursitantes pavent constricti doloribus, quum vident regna sua, quæ in inferno sunt, penetrata ab eo, qui descendit ad inferiora terræ, ut eriperet illos, qui possidebantur à morte. *Comprehendit illos timor, qui senserunt magnitudinem brachii illius.* Hinc abierunt omnes inhabitantes Chanaan: qui mutabilis interpretatur: quum vident moveri regna sua, & al ligari fortem, & vasa illius diripi. Cadit super eos timor, quum viderint in nobis signum crucis. *Fiant tanquam lapsi: non quia vertuntur in lapides homines, sed quia essent immobiles, ut lapides, nec valentes persequi, nec valentes fugere.* Spiritualiter autem per hoc significat, quod populus] ad eorum esset velut lapis, permanens in duritia

Canticum Moysi.

Philistini Edom.

Chanaan.

Transitus per mare rubrum.

donec gentium Christianus factus est populus : & tunc omnis Israel saluus erit. *Inducens plantas eos.* Non vult Deus nos in Aegypto plantare, sed in monte hereditatis, i. in Ecclesia. *In preparato habet aculo tuo.* Alii enim laboraverunt, & vos in labore introistis. *Sanctimonium tuum Domine, & reliqua.* Sanctimonium, hoc est, sanctum & iudicium Dei suum: non facti manibus hominum, sed Dei agricultura sumus. *Domine tu regnas in aeternum, & in seculum seculi.* Et adhuc per hoc regnum sine fine significat. *Quoniam intravit equitatus.* De hoc supra diximus. Nos autem qui sumus filii Israel, ambulemus per licetum in medio mari, in medio nationis pravae, verbum vix continentes. Hac breviter dixisse sufficit, ne quod fastidium lectori generetur. Maria autem tympanum tenens soror Aaron, sororem significat veri sacerdotis, i. Ecclesiam, quae est soror Christi. Mulieres vero omnes Ecclesiae cum choris & tympanis, i. cum veteri & novo Testamento. Post transitum maris populus in desertum dicitur: baptizati scilicet universi per mundi huius desertum, nec ibi deserit eos Christus. Nam & columna non recedit, nec cordibus suis revertuntur in Aegyptum. Post haec murmurat populus, aquas amaras potare non valens. Unde locus ex amaritudine vocatur. *Mittit lignum Moyses in aquas, & facta sunt dulces.* Intellige, amaras aquas occidentis literae, & legis habere figuram. Quibus si immittitur lignum, i. sacramentum ligni crucis, tunc efficitur aqua mirae suavitatis, & amaritudo literae vertitur in intelligentiae dulcedinem sensus spiritualis. Utergo proficit tibi aqua amara, ostendit Deus quod mittitur, ut qui bibit, non moriatur. De sapientia Salomon dicit: *Lignum vitae est omnibus qui apprehenderunt illum.* Hoc ergo lignum, i. sapientia crucis Christi, missum est in aquam veteris legis, & saluberrimum potum praebuit fidei populo, qui de hac bibere non ante potuit. Quid autem amarum, quam octavo die vulnus circumcissionis accipere, & diversis sacrificiis deservire? A lio quoque sensu amara aqua ligno in se suscepto dulces effecta, indicant amaritudinem gentium per lignum crucis, in usum dulcedinis quandoque esse vertendam. De hac autem amaritudine literae venit populus ad fontes. De veteri Testamento transitur ad novum, ad Apostolorum duodecim fontes. Ibi reperitur septuaginta palmae: fuerunt & alii septuaginta missi ad praedicandum verbum Dei.

Marath.
Amarae
aqua.

C A P U T X V I.

Murmurat post hac populus quintadecima die mensis secundae, postquam egressi sunt de terra Aegypti. Recordare de legibus Paschae, quae dicta sunt, ibi inveniis hoc esse, quod statuantur ad secundum pascha faciendum hi, qui immundi in anima fuerunt, vel occupati negotiis peregrinis. Et in hoc tempore manna descendit: in die quo primum Pascha fit, non descendit. Primum Pascha primi populi est, secundum pascha nostrum est. Nos autem sumus immundi in anima, qui idola colimus: & occupati mundialibus rebus, longè peregrinabamur. De quibus Apostolus dicit: *Hospites Testamentorum.* Veruntamen non in primo Pascha, sed in secundo manna datur de caelo. Panis enim qui de caelo descendit, non venit ad illos qui primum Pascha fecerunt, sed ad nos. *Ecce ego pluviam panem de caelo, & reliqua.* Per hoc quod dicitur: *In sexto die colligunt duplum,* ostenditur quod in die Dominica primum manna datum est de caelo. A Dominico enim die pascae sabbati sextus dies est. Et per hoc intelligunt Iudaei, iam tum prelatum esse Dominicum nostrum Judaico sabbato, quia nulla gratia ad illos descendit in sabbato illorum: in nostro autem Dominico die semper Deus pluit manna de caelo. Per totum enim novi Testamenti tempus divina eloquia nobis ministrantur. Moutu esse manna dicitur. Quid enim tam subtile & minutum, quam spiritualis sensus? Candidum, quia nulla ignorantia fusca tur: *Manna interpretatur: quid est hoc?* Cum audimus legem Dei recitari, dicimus magistris: *Quid est?* Valde est e-

Manna.

nim subtile, quasi semen, coriandri. Habet enim in se aliquid oleris, quo nutrire infirmos possit. Qui enim infirmus est, olera manducat. Aliquid habet frigoris, & ideo ut pruina est. Quid est autem, ut in die festo duplum colligi iubetur. In sex enim diebus Deus fecit hunc mundum. Hac ergo die tantum recondere debemus, quantum sufficit in futuro die. Si quid enim boni operis hic acquisit, hoc in futuro seculo erit tibi cibus. Quod autem seminat homo, hoc & metet. Ergo non seminemus quod corrumpitur, sed quod perduret in crastinum. *Quod infideles deserunt, servaverunt de manna, & ebullierunt ex eo vermes, & compurrunt.* Quod propter sabbatum reponetur, non corrumpatur: si autem propter praesentem vitam tantum thesaurizant, continuo vermes ebulliunt, qui videlicet vermes non moriuntur. Isti sunt vermes quos genuit avaritia, & non aliunde: in nobis sunt vermes de manna, hoc est, de verbo; sic enim dixit: *Si non venisset, & loquutus fuisset, peccatum non haberent.* Post susceptum enim verbum Dei si quis peccat, efficitur ipsum illi vermis, qui illius conscientiam fodiat. Panis enim, qui Israeliticus datus est populo, ab aliquibus dicitur Angelis proprie repolari, ut ibi: *Panem Angelorum.* Sed de Christo dictum est: *Quem concipiunt Angeli praescire, Manducant eum,* i. omni sanctus, *Pluviam panem, & pluviam voluntariam, & reliqua:* eundem sensum habere dicuntur, utrumque divinam sapientiam designat. Sequitur: *Vespere scietis, quia ego sum Dominus: mane autem videbitis maiestatem Domini.* In Evangelio hoc invenitur scripta: *Quando vespere sabbati venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulchrum, & terrenotus factus est magnus: Angelus enim descendit de caelo, & custodes facti sunt velut mortui.* Per hac in vespere agnitus est ab Ecclesia, agnitus est per virtutem resurrectionis: mane vero gloria illius visa est. Cum venissent aliae mulieres prima sabbati valde mane, inveniunt Angelos cum nimia claritate, dicentes: *Dicite discipulis illius quia surrexit a mortuis.* Visa est ergo gloria maiestatis Domini mane, cum per Angelos nuntiata esset. Sequitur: *Vespere manducabitur carnes, & mane replebuntur panibus.* Ad vespertem huius mundi Verbum caritatum est, & illis carne agnoscimus Dominum, quia suscepti ex virgine. Illas enim Verbi Dei carnes neque mane, neque meridie aliquis manducavit. Ad vespertem huius mundi venit Christus: *Sed mane,* inquit, *replebuntur panibus.* Panis nobis verbum Dei est: *ipse enim est panis vivus qui de caelo descendit, & reliqua.* Sed quod dicitur, *mane dari hunc panem,* cum adventum illius in carne factum dixerimus, ad vespertem huic mundo: intelligendum puto, quod ad vespertem quidem huius mundi Dominus venit, sed adventu suo, quod ad vespertem, quia ipse iustitia est, novum credentibus reparavit diem, quia novum scientiae lumen ostendit. Tanquam sol iustitiae suum mane, quod modo nobis produxit radium: & in hoc mane replentur panes, qui praeccepta suscipiunt. Nec miremini, quia verbum Dei, & caro dicitur, cum lac & olera dicantur pro mensura sumentium. Potest quoque & hoc intelligi, quod post resurrectionem suam, quam mane ostendimus factam, credentes repleverit panibus: pro eo quod libros legis & Prophetarum ignotos dederit nobis, ut ipse sit panis in Evangelio: ceteri libri legis & Prophetarum plurimi, panes nuncupati sunt, ex quibus replentur iusti, & illius intelligere possumus, quod unicuique nostrum mane est tempus, quo illuminamur, & ad lucem fidei ascendimus: & in illo mane carnes verbi Dei comedere non possumus, i. perfectae doctrinae nondum capaces existimus, sed post longa exercitia: cum jam enim proximi sumus ad vespertem, & ad finem ipsius imperfectionis, tunc demum solidiores, cibi capaces existimus. Istud autem, prout vult unusquisque, talem saporem reddit more illius: si enim tribularis, hoc manna, i. verbum consolatur te, dicens: *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Si iracundus es, mitigans te dicit: *Desine ab ira, & derelinque furorcm si non habes; & caecus: Dominus illuminat caecos.* Potest quidem & volutum esca veteris legis significare eloquia, quae populum carnalem ramquam carnalem elevat per verba divinitus missa. Per volatilia unde & vespere dantur;

quia

quia cuncta quæ carnaliter dantur, finem habent. A manifestis lumine fidei, datur manna populo Dei, id est, Christus, qui est panis vivus. Hoc autem voluerunt genus apud Hebræos vocatur coturnix, apud Græcos origometra, avis marina in Latina. Alii dicunt, per coturnices humanitatem Christi posse intelligi: per manna, ipse divinitatem. Vespere enim coturnix percutitur, quando carnis Christi occisionem significat. Mane manna divinitatem corpori præcellenti, nobis mysterium sapientia, & corporis Christi notantur, dohæc de mundo & per baptismum exterimos: sicut populo quamdiu fuit in Ægypto, manna non datur. Manna pilotonsum, corpus Christi in cruce significat: in die, id est, novo; ut dicitur, *Fili lucæ estus* & reliqua, usq; noctis. Manna iustus & iniustus traditur, sic & verbum Dei omnibus datur. Caro autem vespere data significat, quod dicitur, *Scio quod non est bonum in carne mea. Panis mane animam lucidam ostendit, simile cum melle, id est, literæ cum sensu. Manna autem manducare inter mare rubrum, & terram Ægypti, & Arnon: & Jordanem, & terram Chanaan: id est, inter mundum & baptismum, & penitentiam, & regnum iudicii, & regnum cælestis. Potest quoq; sextus dies, in quo duplum colligi iubetur, sextam aetatem huius mundi significare, in qua sumus nunc. In quatuor enim diebus, hoc est, præteritis temporibus huius mundi, ab Adam usq; in diluvium, à diluvio in Abraham, ab Abraham in Moysen, à Moysen usq; ad David, à David in Christum pro mundanis commodis serviebant homines, ut bona manducarent; nos autem, quibus non præmia mundana, sed regnum celorum promittitur in hoc sexto die, id est, à Christo usq; in finem huius mundi, duplum colligimus: quia non solum in præsentis, sed etiam futuram requiem nobis præparamus. Gomor autem illud quod repositum est, ut permaneret ibi coram Domino in præputium: nimirum significat corpus Christi, quæ Deo copulata se nescire nescit.*

CAPUT XVII.

Dehinc petra percussa, aquam vomuit, quæ Christum significat: percussus enim Christus in cruce, sitientibus gratia lavacrum effudit. *Petra autem*, inquit Apollolus, erat Christus; quod autem murmurat populus sitiens contra Moysen, & ostendit eis petram de qua bibant: significat, quod si quis contra Moysen murmurat, id est, licet lex quæ secundum literam displicet, ostendit illi eadem lex petram, id est, Christum, ut de illo bibat. Locus ubi petra percussa est, vocatur tentatio: & in loco passionis orata magna tentatio, quando discipuli illius omnes relicto eo fugerunt. Post hæc Moyses ascendit in montem, Jesus contra Amalech pugnavit: quid per hoc significatur, nisi quia Moyses, id est, lex non potuit impedientes iter nostrum adversarios expugnare; nihil enim ad perfectum perduxit lex, sed Jesus pugnavit & vicit, qui est salvator nostræ. *Moyses stetit in vertice collis*, hoc est, lex surgit in spirituale sensum: & *in lapidem sedit*, hoc est, in Ecclesia requiescit. Quod autem sequitur, *Manus Moysi erant graves*, significat, quia peccantes quosq; non misericorditer protulit, sed severa diliridione percussit. *Aaron verò & Vr sustinuerunt manus illius*, Aaron interpretatur mons fortitudinis: Vr, ignis. Mons itaq; iste qui fortitudinem, significat Christum: ipse enim mons, præcisus lapis de monte sine manibus, qui crevit in montem magnum. Ignis autem Spiritum sanctum significat: de quo dicitur, *Ignem veni mittere. Aaron verò & Vr sustinent manus Moysi*: quia mediator Dei & hominum cum igne Spiritus sancti veniens, mandata legis gravia, quæ carnaliter non potuerunt portari, tolerabiliora nobis per spirituale sensum ostendit. Magnæ autem admirationis est, Moyses Deo plenus, qui cum Deo facie ad faciem loquebatur.

CAPUT XVIII.

AB Iethro, hoc est ab homine gentili consilium accipit, & fecit omnia quæcumq; diceret: sed formam

humili acis principibus dat, & futuri sacramenti designat imaginem. Futurum enim erat quandoq; quod per populum ex gentibus congregatum, illa quæ in lege deerant compleretur, legitq; diminutio suggerente Evangelio compleretur. Quod autem Iethro adducit ad Moysen *Sephoram, & utrumq; filium*, significat, quia sancti prædicatores Ecclesiæ, & utrumq; filium ex utroq; populo propterea tum producerent ad divinam legem, quorum consilio & interpretatione eadem lex confirmaretur. Per tribunos significatur ii, qui tres leges implent, vel qui credunt Trinitatem. Per centuriones quoq; perfecti; per quinquagenarios, & decanos Decalogum implentes.

CAPUT XIX.

Quando portaverim vos super alas aquilarum. **A**læ, id est, Moyses & Aaron. Ad sensum autem duæ alæ, id est, duæ leges: Aquila vero Christus est. *Cavete ne ascendatis in montem*, id est, in congregationem, in Ecclesiam, ne tangatis sinem illius, id est, tres multitudines. *Morte morietur*, hoc est, in penitentia; manus non tangeat illum, id est, opus humanum; *sed lapidibus obruetur*, id est, testimonio: sive iumentum, id est, gentilis, vel insipiens; sive homo, id est, Judæus vel sapiens: buccina, verbum Dei significat. *Tunc ascendit in montem*. Per hoc ostenditur, quod Deus multitudines in Ecclesia invitat. *Sanctificavit illum*: id est, immolationibus, vel circumcissione. Sanctificavit enim circumcisio, purificavit lex, iustificavit gratia; & descendit Moyses, id est, Christus de cælo, ut lex de Ecclesia ad conjugium discernendum. Per vestimentum opera significatur. *In die tertio*, in lege novi, vel in opere post cogitationem, & verbum: vel in fide Trinitatis. Quod autem dicit, *Ne appropinquetis uxoribus*, significat, quia Ecclesia conjugium eiecit. Aliter per uxores omnis mollitia voluptatum designatur. Quando autem Moyses de monte descendit, significat legem descendentem, vel Christum de cælo, vel sanctum de summitate perfectorum operum ad vitam actualem. Moyses scilicet historiam populum vocat, lex & Dominus Christus universum mundum, sanctos alios in suum exemplum, sic & sensus bonus alios in se vocat. Mane, id est, novi & penitentia & mortis, & diei iudicii. Lex autem die tertia tributa significat, quod illis lex tertia iterum perveniret, illos quoq; oportuit in patientia legem expectare, dum lex penitentiam prædicavit. Actum quoq; erat, ut lex in monte daretur, dum lex sublimis erat, quæ etiam cum caligine data est: quia vetus lex cum litera occidentis caligine: nova verò cum splendore, quia spiritus vivificat. In monte autem signa vivi tantum erant, in altero autem vivi & mortui. Lex verò prior vivis tantum dabatur, i. his qui bonis terre servierunt. Secunda autem in vita, & post mortem proficiat. Vnus illic Dominum alloquebatur, quia ipsa lex non multis proficiebat. Hinc autem quinq; Christum alloquitur, quia lex nova plures ad Christum, quam vetus provocavit. Per caliginem & omne quicquid tenebrosum erat, litera designatur: per montem verò, & omne quicquid splendidum fuit, sensus spiritualis demonstratur. Omne molle & lucidum fidelibus pertinet: omnis autem terror & tenebrosus in infidelibus pertinet. Ideo autem lex per omnia cum severitate datur, ut legem & Moysen populus timeret, & honorificaret. Tres autem cum Christo in monte, proximitatem sanctorum Christo significat: non sic in datione veteris legis, quia plebs novi Testameti propior est, quam veteris. Tres autem factiones habet: prima factio populus legis naturæ: secunda populus legis literæ, quæ erat propior Deo. Tertius populus legis novæ, qui adnatus est Deo in Ecclesia. Hic enim mons, Ecclesia est prima, quæ factio significat conjugales. Secunda, populum penitentia, tertia sanctos cum Christo, & in his tribus multitudinibus cogitatio, & verbum, & opus designatur; sed nec hoc prætermittendum est quod dicitur: *Moyses autem ascendit in montem, & Dominus descendit*. Mons altitudo contemplationis est, in quem ascendimus, ut ad illa quæ ultra non sunt intuenda sublevemur: sed in hunc Dominus descendit, quia iustus multum proficienti-

bus parum deesse, aliquid illorum sensibus aperit. Quinquagesima die post actum pascha, data est lex Moyfi, ita & pro quinquagesima die post passionem Domini datus est Spiritus S. super centum viginti homines in Moysaica ætatis numero constitutos. In vocibus autem & tonitruis clamor prædicationis intelligitur, in lampadibus claritas miraculorum: in sono autem buccinæ, fortis prædicationis sanctorum: quæ omnia in adventu Christi completa sunt. Quod autem in igne & fumo descendit Dominus, significat quia in adventu suo Dominus claritatem suam fideles illuminat, & infideles per fumum errorem obscurat. Quod verò Dominus in caligine, significat, quod legem Judæis quasi per caliginem literæ dedit, ut videntes non videant. Dicitur autem ab aliis per tonitruum hæc sententia designari, qua dicitur, *ite maledicti in ignem æternum: & per fulgorem, iusti fulgebunt sicut sol.* Per buccinam, iussio & prohibitio: per tubam, verbum Dei. *Majus*, id est, lex dum crescit: *& prolixius*, id est, dum docet per incrementa. *Steterunt stabiles & instabiles*, id est, in figura duarum legum. *Mons terribilis*, id est, Ecclesia, impiis: vel sanctus, quisque vitiosis. *Terminus*, id est, fides erga Ecclesiam: quia nullus in Ecclesiam nisi per fidem intrat.

CAPIT. XX.

Decem præcepta.

Prima tabula.

Secunda tabula.

Sculptile

Dominus deniq; legem in decem verba constituit. Nullus numerus crescit amplius, nisi usq; ad decem: si enim viginti numeraveris, decem habes: si triginta, decem triplicabis, & sic invenies quantumcumq; progressus fueris, ac per hoc in plenitudine numeri plenitudinem mandatorum constituit, quæ scilicet mandata sic quidam distinguunt, ut tria pertineant ad dilectionem Trinitatis, septem verò ad amorem fratrum, quibus societas humana non læditur. Primum mandatum pertinet ad Deum Patrem, dum dicit, *Ego sum Dominus Deus tuus, Non habebis Deos alienos Non facies tibi sculptile, & reliqua.* Vtiq; ut hæc audiens, fornicatione tua in multos deos non offendas. Secundum pertinet ad Filium, ubi dicit, *Non assumes nomen Dei tui in vanum:* i. ne existimes creaturam esse Filium Dei, quoniam omnis visibilis creatura vanitati subjecta est. Tertium mandatum de sabbato, ad Spiritum sanctum pertinet, cuius dono requies nobis sempiterna promittitur. Per donum autem Spiritus sanctificamur: unde & hic dicitur, *Memento ut diem sabbati sanctifices.* In sex ergo ætatibus hujus mundi operamur, quasi in sex diebus: in septima die, hoc est in fine hujus mundi requies nobis æterna tribuetur. Post tria præcepta septenarius succedit numerus, pertinens ad amorem proximi, & incipit ab amore patrum, à quibus in hac vita sumimus exordium. Hoc autem mandatum in ordine est quartum, sextum tamè ex septem est primū. Vnde juxta Evangelium dicitur primum: primum enim est in altera tabula, Fortasse ideo non una, sed duæ tabulæ dictæ sunt, quia decem mandata hæc ad dilectionem pertinent Dei & proximi. Quintum est, *Non machaberis:* sextum, *Non occides:* septimum, *Non furtum facies:* octavum, *Non falsum testimonium dices:* nonum, *Non concupisces uxorem proximi tui:* decimum, *Non concupisces rem proximi tui.* Aut certè sic distingendum, ut sit primū mandatum, *Non habebis Deos alienos:* secundum, *Non facies tibi sculptile:* tertium, *Non assumes;* & sic per ordinem, donec conjungatur illud ubi dicit, *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus.* Quod autem dicit, *Non habebis Deos alienos:* non negavit quæ sint, sed ne ei sint cui hæc præcipiuntur prohibuit; juxta illud Apostoli, ubi dicit: *Nam si sunt qui dicunt dii multi, & domini multi, nobis amen unus Deus.* Multi enim gentiles, demones deos vocant, aut certè angelos, quibus negandas genes commiserit appellari deos & Dominos conlat: deos, quasi à Deo datos: dominos quasi acceperint potestatem. *Sicut enim*, inquit, *terminos populorum juxta numerum Angelorum Dei. Non facies tibi sculptile, nec omnem similitudinē.* Aliud est facere sculptile, aliud similitudinē, sculptile enim facit, qui quod omnino non facit, sed tantum ad inventionem cordis sui

machinatur. Similitudinē verò facit, qui alicujus verbi gratia, quadrupedis vel serpentis, aut avis similitudinē facit. *Non adorabis, nec coles:* adorant multipliciter inviti, aut timore coacti, aut per avaritiam seducti. Colunt autem, qui toto affectu venerantur, obscurissimis quæstionibus retardati, desideratæ brevitatē modum excedimus. *Non adorabis deos alienos,* id est, non adorabit vitium vel galtrimargiam, vt leguntur ii quorum Deus venter, & in avaritia, & in fornicatione, & alia iam plurima, quæ sunt idolorum servitus, vt Apostolus confirmat. Propter quod venit ira Dei: in galtrimargia Adam primum peccavit: in avaritia Judas corruit, & Gyezi, & Ananias & Saphyra: & quomodo fuit in fornicatione Sodoma & Gomorra. Non facies tibi sculptile, de malis cogitationibus dicitur: sicut enim ferrum partem excidit de ligno, ita cogitatio mala: ut in Evangelio, *Cogitationes mala coingunt homines. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum:* vt in Evangelio, *Non jurare omnino. Memento diem sabbati sanctifices,* de novo Testamento dicitur, & reliqua. Sicut enim sanctificavit diem sabbati, & requievit in illo: sic & nos per novum Testamentum sanctificavit, & requiescere à peccatis fecit. *Honora patrem tuum & matrem tuam.* Pater etenim Dominus, mater Ecclesia: *i. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Et Ecclesia domus Dei, pater & mater omnium iustorum in baptismo & confessione, & penitentia. *Non occides,* id est, non odies fratrem tuum. *Qui enim,* inquit, *odit fratrem suum homicida est,* uerum, *Qui irascitur fratri suo, cui erit concilio. Non machaberis,* id est, ioli Deo adhaerere debes, & id quod est Dei, non reddere diabolo, sed quæ sunt Dei Deo, in operibus, & verbis, & cogitationibus. Denique & Propheta ait: *Etenim autem adhaerere Deo bonum est. Non surrum facies,* id est, quod potest homo facere, & non facit: ut in Psalmo, *Peccatori autem dixit Deus usque sermone retrorsum. Non concupisces rem proximi tui, domum & omnia illius.* Proximum, mundum intelligimus: vt est illud, *Nolite diligere mundum, & nolite esse aurum, & thesaurus in terra. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ non videntur, æterna sunt.* Hujus explanat quæstionculæ auctorem ab illo loco, ubi ait, *Non adorabis Deos alienos:* id est, non adorabis vitia: non confirmo, qui & auctorem ignoro: majorum autem est, hanc probare. Sequitur: *Reddens interiam & quartam peccatum progeniem.* In quo testimonio hæretici dicunt, non convenire bono Deo, ut pro peccato alterius alterum damnet. Redduntur enim peccata patrum in filios in tertiam progeniem & quartam, & in ipsos patres non redduntur: nihil enim de patribus dixit. Diabolus pater est omnium peccatorum. *Vos enim,* inquit Dominus, *ex patre diabolo estis.* Donec enim fiat mundus, peccata sua non recipit diabolus: omnia enim illi reservabuntur in futurum: redduntur tamen in filios quos genuit. Per peccatum enim homines in carne positi puniuntur à Domino, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat. Peccantes enim ministros peccati, adiutoresq; requirunt, quos tertiam vel quartam progeniem habet diabolus, quos peccantes in præsentem deus verberat, vt in futuro levius sustineat. Diabolus deniq; genuit Judam per peccatum. Intravit enim in illum Sathanas, & Judas abiit ad principes sacerdotum; non enim solus scelus & uis implere potuit: principes deinde concitaverunt ac persuaserunt populo: sic nota est ex Juda quarta generatio. *Reddidit autem misericordiam in millia, his qui diligunt illi.* Qui enim diligunt correctionē, non indiget, sed illis solam misericordiam tribuit. *Beati enim misericordes,* quoniam ipsi misericordia consequuntur. In duabus tabulis scripta est lex, propter duo Testamenta: vel propter amorem Dei & proximi. Lapidæ autem tabulæ significant dicitur cordis Iudæorū. additur: *Deinde non savietsis vobis deos aureos & argenteos,* vt nullum superfluum sensum, quamvis radiare videtur, vel inanem eloquentiā suscipiamus. *Altare de terra facietis mihi.* Altare de terra facere, est humanitatē Christi imitare. Et in altari de terra munus oblationū offerimus, si actus nostros Dominicę incarnationis fide solidam. Sequitur: *Quod si altare lapidum feceris mihi, non adificabis de sectis lapidibus. Secti lapides iis sunt, qui*

unita-

unitatem scindunt. Tales in corpore suo Christus non recipit, cuius corporis figuram altare illud obumbrat. De nona scilicet au. em lapidibus dicitur, *Tanquam lapides vivi super edificamini*. In his non est injectum ferrum: quia jacula maligni non receperunt. Sequitur: *Non ascendes per gradus ad altare*: hoc est, non gradatim unum alii præferens ad me pervenies: quod Arriani faciunt, qui Patris & Filii & Spiritus sancti substantiam dividunt. Altare de terra facietis, quod supra diximus, ab aliis docetur tertia esse differentia inter gentes & Judæos: ipsi enim in corporibus differant, & in vestimentis, & in altari de terra. Hoc quoque altare de terra significare dicitur, quia Judæi cor carneum habuerunt: in lapideo autem, quia gentes lapideo corde edificaverunt. Per hæc altaria & duæ Ecclesie præfigurantur. Per altare de terra, Ecclesia veteris Testamenti: & per lapideum, novum.

CAPUT XXI. XXII. XXIII. XXIV.

DEinde multa præcepta legis dantur, quæ transitorie percurremus. Quia cum a majoribus nostris non inveniamus esse explanata, & simpliciter intellecta, edificant auditores. Præcipitur autem post hæc: *Puer Hebræum si forte in servitum devenerit, septem annis serviat, & septimo anno liber dimittatur de servitute. Sed si noluerit à servitute egredi, perforabitur auricula illius & erit servus in seculum*. Erno in sex ætatibus hujus mundi servientes, septimo anno, hoc est ætæno sabbato liberamur, si tamen voluerim esse liberi, si sumus Hebræi, hoc est transiētes per hunc mundum transiētes. Dū autem sumus in hoc mundo, servimus mundanis desiderii: à quibus si voluerimus liberari, perforabitur auricula in testimonium inobediētiæ: & cum uxore & filiis nostris quos protulimus liberati, i. cum carne & operibus peccati, servi erimus in ætænum. Per hunc quoque servum Hebræum universum genus humanum designari posse dicitur, quod in septimo anno, i. in requie novi Testamenti liberatus est. *Cum quali veste intraverit, cum tali exeat*: i. à lege nature in novum cum fide veniat, qua & vestis erat. *Dominus suus in omnibus*. Bonus doctor dedit illi uxorem, junxit anima illius & filii & filia, i. sensus boni & cogitationes secundum hunc intellectum. *Ipsæ verò exitu cum vestitu suo, i. cum lege nature, vel fide: & applicabitur ad os suum, i. principibus: postea hoc est secunda legis. Perforabit aurem illius sulca, i. prædicabit illum prædicatione. Et erit servus, i. Christi vel doctoris. Duo autem viri qui litigant, duo disputantes sunt de aliquibus questionibus scripturæ. Unde & Apostolus, *Nolite, inquit, verbis contendere, ad nihil enim est utile: servum Domini non oportet litigare*. Mulier autem prægnans, anima est, quæ nuper concepit verbum Dei, quæ pro infirmitate nuncupatur mulier: quæ à litigantibus viris percussa est, ita ut verbum Domini, quod tenuiter concepit, abiciat. *subiacebit autem percussor damno, quantum perierit maritus mulieris. Affligetur enim per penitentiam, quia affligit infirmum. Pro universa doctrina quæ Christo placuit: quia jam proprius vir est anima fidelis. Aut certe quantum expecterit magister, qui pro Christi Ecclesia est. Potest autem ut illum quem læsi instruat & reparat. Si autem mors sequuta fuerit reddet animam pro anima*. quod autem in die iudicii intelligendum est apud iudicem, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. Vel certe fieri potest, ut qui sibi conscius tanti scandali, ut animam hominis spiritaliter occiderit, ponat & ipse animam suam pro anima illius quem scandalizaverit: & usque ad mortem, si necesse sit, operam Dei, quomodo redeat & restitatur ad fidem. *Et si oculum læsi animæ, i. sensum illum turbavit, auferatur sensus turbientis, quo læsi fratem. sed si læsi dentem fratris, i. sensum quo ruminabat scripturam, ut ad sensum interiore perveniret, auferatur dens illius, qui non bene scripturæ comminuit cibos. Manus autem illius animæ virtus, quæ erere & constringere aliquid potest: velut si dicamus, actus illius, & pes quo incedit ad bona & mala. Quia ergo si scandalum patitur anima non solum in fide, sed & in actibus ejiciantur, quæ per manus si-**

gnificantur: & pedes auferuntur, quia offendit: ut lum præbuit: & manus quibus non bene operatur, & pedes quibus non bene inceditur. Recipit enim combustorum, quia combustis animam. Per quæ singula hoc ostenditur, ut ille percussor omnibus detruncatis membris à corpore excidatur Ecclesie, ut ceteri timeant. Iubetur post hæc Israelitico populo decimas primitiasque omnium rerum Deo offerre. Primitiæ autem principia bonorum operum ostendunt, vel ipsam bonam voluntatem quæ prior est opere, quam Pelagiani sibi ostendunt tribuendo. Deus autem dum illa sibi à nobis jubet offerri, indicat ad ipsius gratiam pertinere. Omnis autem numerus usque ad decem creavit, & ideo decimus consumptionis operum initium ad consummationis accipimus affectum. Quod autem dicitur, *Primogenita asini mutabis ovæ alius immunditiam, ovæ innocentiam significat: alii verò primogenita ovæ mutare, est immunda vitæ primordia ad innocentiam simplicitatem convertere, ut postquam immunda inultus egit, quæ Dominus respuit, illa agenda proferat, quæ in Dei sacrificium munda imponat. Sequitur: *Non redimes, interficietur*: quia nimirum mens immunda, si non fuerit in melius mutata, necabitur morte æterna.*

CAPUT XXV.

IN arca autem Testamenti erant repositæ tabulæ, oblationem veteris legis ac novæ in Ecclesia significantes. *De lignis impurescentibus fabricatur arca*. De sanctis mente & corpore adificatur Ecclesia: quæ aurum radiare debet, tam interius ex vitæ splendore, quam exterius doctrinæ claritate. *Corona aurea per circuitum, unitas Ecclesie est. Quatuor circuli, quatuor Evangelia, quæ in unitate Ecclesie prædicantur, quibus accincta per quatuor partes hujus mundi dilatata tenditur. Vellus quoque de lignis Sethim faciunt, qui eis de circulis inferuntur*. quia fortes perseverantesque doctores, velut impetribilia querendi sunt, qui instructione factorum voluntinum semper inhaerentes sanctæ Ecclesie, semper unitatem denuntiant, & quæ in tromissis circuitis arcam portant: qui jubentur quoque auro operire, ut cum sermone alii inlenerint, ipsæ etiam vitæ splendore fulgeant. Hæc arca habet in se duas tabulas; & Ecclesia habet in se duo Testamenta, & unam auream, quam intelligimus carnem Christi: purumque reconditum in se habet perpetuæ divinitatis manna. Virga autem Aaron, veri Pontificis Jesu sceptrum, quod sancta Ecclesia commisit. Propitiatorium super arcam, ipse Christus innotuit, qui inter Deum & hominem medius propitiator intervenit. Hoc propitiatorium arca superponitur: sic Christus caput Ecclesie est, cuius à dexteris & sinistris duo Cherubim constitunt, quod est plenitudo scientiæ, à dilectio Dei & proximi. Alii Cherubim duo Testamenta intelligunt, quod sacram Christi humanitatem obumbrant. Hi verbi in propitiatorium vultibus respiciunt, dum in spiritali sensu vertuntur: tunc enim alterutrum in melius sibi concordant. Altare autem illud corpus Christi significat, sive omnes sanctos, in quibus semper ardet ignis divinus, in quibus consumitur caro. Mensa, fides est Ecclesie vel scripturæ, in qua pascitur diversis alimoniis. Candelabrum Spiritus sancti gerebat imaginem, qui septiformi gratia illustrat Ecclesiam: sicut quatuor Romanorum candelabrum illud esse dicitur. Alii candelabrum Christum intelligunt gestantem septem Ecclesias, in quibus septiformis splendor Spiritus sancti emicat. hoc candelabrum habuit emundatoria, quæ duo Testamenta significare possunt, quibus vitia purgantur. Extra verum candelabrum ardet, quia sine velo præfixæ legis velamine Spiritus sancti gratia refulget. Oleum autem de arboribus olivarum sumptum, eandem gratiam Spiritus sancti significat, unde in cordibus nostris lumen veritatis absconditur.

CAPUT XXVI.

Tabernacula autem per allegoriam Ecclesie, quæ in hujus mundi eremo constituta, variis autem speciebus constructur. Tabernaculum autem partim vilioribus, partim spe-

Arca Testamenti.

Altare.

Mensa.

Candelabrum.

Oleum.

Tabernaculum.

tim spe-

rim speciosis, per quod demonstratur alios iustos, alios esse impios; fideles autem omnes, & intra Ecclesiam constitutos. Columnæ sancti Apostoli, de quibus Apostolus: *Qui videbantur columna esse.* Inargentatæ, dum eloquium divinum enunciant. Bene autem bases Prophetæ & Apostoli sunt. Super fundamentum enim Prophetarum, & Apostolorum sancti Doctores Ecclesiam collocant. Caput columnarum aureum, ille est, de quo dicitur. *caput viri Christus est.* Tabulæ deauratæ, doctores dilatati in prædicatione. Per pelles arietum, quid aliud quam dices & præpositi Ecclesiarum designantur; qui, de servire curis temporalibus coguntur, oportet ut ventos & pluvias tentationum de hujus mundi contrarietatibus portent, ut ii qui intra Ecclesiam spirituales quasi byllus & purpura & hyacinthus fulgent: qui interim resplendent, dum rectores illorum contra procellas foris hujus mundi laborant, Velum in medio tabernaculi, significat, quod populus Ecclesiæ ea quæ proxima sunt, usque dum adveniant, videre non licet; videmus enim nunc per speculum, nondum pervenimus ac sancta sanctorum. Sancta enim esse possunt illa quæ sunt in præsentia; sancta verò sanctorum, regnum celorum est: in quod semel intratur, ubi est multitudo scientiæ, i. Cherubim. In æterum tamen habemus Spiritus sancti gratiam septemplex in præsentia Ecclesia, velut in candelabro purissimo fulgentem. Potest quoque velum hoc significare tempus illud quod fuit sub lege: quia quæ lex & Prophetæ cecinerunt, occulta fuerunt: sed per passionem Christi velum istud fissum est, & quæ fuerunt obscurata Judæis, Christianis revelata sunt. Quod autem argenteæ bases, & tabulæ deauratæ, ostendit præcepta esse clariora Apostolorum quam Prophetarum.

CAPUT XXVII.

Incorona ansulis assata, circulis suspensa, funibus innexa. Reliqua credentium populi multitudo intelligitur, quæ pendet in funibus fidei xxvii. cubitis in longitudine, & quatuor in latitudine, legem & Evangelium significat. Quod autem vij. & xx. & viij. fuit; decem autem cortinæ decalogum significat, quæ quinquagenis circulis libimet connectuntur: quia omnes iusti per donum Spiritus S. charitatis vinculo sociantur; quinquagesimo enim die post pascha Spiritus sanctus venit in undenario discipulorum numero: quia transgreditur denarium, peccatores significat, & sunt tamen in Ecclesia, & ipsa cilicinea quinquagenis ansulis copulantur, propter speciem remissionis peccatorum, unde & quinquagesimus remissionis est. Figura autem prioris tabernaculi Ecclesiæ typus est, & per diversa munera meritum dona significantur, quibus Ecclesiæ ornantur. Sapientia comparatur auro, sermo prædicationis argento. Quod autem viri cum mulieribus munera præbuerunt, significat, quod tam fortiora facta quam infirmorum ad ornamentum Ecclesiæ conveniunt, & hæc consolatio non fit, sed sponte, quia fides spontanea est; per armillas quæ lacertos astringit, præpositorum valde laborantium opera demonstrantur; per in aures, subditorum obedientia; per annulos, signaculum est secretorum: per dextralia, bona opera; vas aureum, intelligentia divinitatis; per hyacinthum, spes celestium; per purpuram, intelligentiam passionis; per bis tinctum coccum, charitatem demonstrat, quæ dilectionem Dei & proximi decorat. Per byssum, sanctimoniam splendidissimam candor ostenditur. Byssum enim limum est candidissimum. Per pilos caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas contextitur, dura poenitiæ affectio designat: extenta diversitate operum, unum conficitur tabernaculum. Porro ligna Sethim, quæ imputrebilia sunt, sanctorum mentes sunt, quia carne sunt incorruptæ. Lapides pretiosi, Apostoli sunt, & Confessores, & omnes sancti; unguentum chrisma est, quo unguuntur omnes iusti. Moraliter quoque potest uniusquisque nostrum in se constituere tabernaculum, & habere debet virtutum columnas argenteas splendidas, & carria distendere, cum dilatavit cor suum, juxta Apostolum dicentem; *Dilat animi & vos.* Potest & vestibus munire, cum unitate astringere, & bases bi-

nas habere. Cum super fundamentum verborum Apostolorum & Prophetarum collocatur, & capita deaurata in columnis omnium vivorum iustum caput est Christus, habent in se delectum altare, cor sicut mundum immolet continentia cultro, superbiæ taurorum iracundiam, quæ arietum jugulet, & luxuriam, & omnem libidinem quasi hircum: & ut scia: tamen ex his sacerdotibus separare dextrum brachium, & pectusculum integrum, quod est correptum, & maxilla ad loquendum verbum Dei: sciat sibi in sanctis candelabrum collocandum, ut sint illi lucernæ semper ardentes. Lucerna enim corporis tui oculus tuus est, & istud candelabrum in austro collocet, ut ad aquilonem respiciat. Accenso enim lumine, i. vigilanti corde, semper respicere debet ad aquilonem, & observare illum qui ab aquilone, hoc est, observare astutias diaboli, unde inimicus abripit. Mensa quoque propositionis habens xij. panes in parte collocetur aquilonem, respiciens ad austrum, ut habeat novi Testamenti notitiam, quo omnes alimur, & Apostolicum sermonem tam virtute quam numero: & ad austrum respiciat, unde Dominus venit; habet in penetralibus coedis sui altare incensum, ut dicat, *Christi bonus odor sumus:* habet & arcam Testamenti, in quo sunt tabulæ legis, ut legem illius meditetur die ac nocte, & memoria illius arca efficiatur librorum Dei. Fit intra ipsum & una manna, i. repositus intellectus verbi Dei, subtilis & dulcis sit, & virga Aaron, sacerdotalis doctrina, & floridæ severitas disciplina; incensum autem ex iij. odoratissimis pigmentis in magnam subtilitatem comminutis factam, i. itacte, oniche, galbane, & thure, orationes iustorum significat, sicut Apocalypsis ostendit: quanquam specie generæ elementorum quatuor designat. Quatuor hæc, ut thur, quod placidum est, aeri comparatur, itacte verò aquis galbane & onix, terræ & igni, ut per hoc omnium quæ in celo sunt, & infra, & infra, & infra, & in aquis placitum sit Deo, incensum omnis creatura laudatio. Sanguis autem quo Moyses populum & omnia asperxit, significat sanguinem Christi, quo populus Christi, quo populus fidelis aspergitur, & Ecclesiæ fides significatur; adipem cuius pectus involvitur, & pinula jecoris offerantur super altare: ipsum verò pectus & brachium dextrum Aaron datur, & filiis: adipem quibus pectus involvitur, cogitationes quibus cor involvitur; juxta illud: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris.* Concupiscentia in jecore est, postquam autem adipem pectoris, i. omnes cogitationes quibus pectus involvitur quasi adipe & pinula jecoris, i. delictum libidinis, per oculorum fixationem erumpens foras, ignit spiritus concremaverit, tunc mentis pramium pectus & brachium in pectore mandas cogitationes, in corde legis notitia, dogmatum. In brachio opera bona, & pugna contra diabolum, ut quod conceperunt, exemplo præbent, & in sinistram habere præcipiuntur, hæc de vitis, & de his quæ sacerdotibus offeruntur, Domino dantur. Maxilla loquentem eruditumque significat, ut quod pectore concepimus, ore promamus. Per ventrem ostendit, mentibus consecratis Deo, quicquid comedimus in secessum projici: unde dicitur, *Esca ventris, & venter esca.*

CAPUT XXVIII. XXIX. XXX. XXXI.

Comunes autem vestes sunt sacerdotum femoralia lineæ, quæ ad genas & poplites veniunt, ex quibus verecunda celantur, & superior pars sub umbilico vehementi contringitur: ut si quando expediti maudent vittimas, portent onera: & si lapsi fuerint, non pateat turpitudinis, & vocatur hoc genus vestimenti Hebraicè maralle, à nostris femoralia, usque ad genas pertinentia. Et Josephus dicit, *nō femoralia de bysso retorto fieri ex limo tunica poderis,* i. talanis duplici lino, & ipsam Josephus byssinam vocat, appellaturque; eathonath, quod Hebraico sermone in lineam vertitur. Hæc adhæret corpori, & ita arcta est astrictis manitiis, ut nulla omnino in veste sit ruga, & usque ad crura descendit. Sacerdotes utuntur hac tunica, vel habentes pulchritudinem vestimentorum nudorum celeritate discurant. Tertium genus est vestimentum, quod illi nuncupant

Bonet;

Bonet, & nos cingulum vel balteum vel zonam possumus dicere: hoc signum in similitudinem colubri, quia exivit in senectute sic rotundum textum, ut marsupium longius putes textum, aut sub regimine coccini purpure hyacinthi, & flamine byssino ob decorum & fortitudinem, atq; ita polymica arte distinctum, ut diversos flores, & gemmas artificis manu non textas reddidas arbitris. Lineam tunicam quā supra diximus, inter umbilicū & pectus, hoc stringūt batheo, qui quatuor digitorū habēs latitudinē, magna ex parte ad crura dependens, eum ad sacrificia cursu expeditiore opus est, in levem humerum retorquetur. Quartum genus est vestimentorum rotundus pileolus, qualem picum mulixi conspicimus, quasi aspera media sic divisa, ex parte una ponatur in capite. Hoc Græci Enarradarū, nonnulli Galerū vocant. Non habens cacumen in summo, nec rotum usq; comas caput tegit, sed tertiam partem frontē relinquit inopertam, atq; ita in occipitio ut vitæ confrius est. Tenuis & non facillē levatur ex capite. Est autē byssinus, & sic fabre opertus linteus, ut nulla acus vestigia forissecus appareant; quatuor vestimentis, i. feminalibus tunica linea, cingulo quod purpura cocco bysso hyacintho contegitur, et pallio, de quo nunc diximus, tam Sacerdotes, quam Levitæ utuntur. Reliqua autem propriē pontificum sunt, quorum primum est millioli, i. tunica calaris hyacinthina ex lateribus ejusdem, adlucā habens manicas. Et hi superiore parte qua collum induitur opera, quod vulgus capitium vocat, ornat firmissimis, & ex textis, ut non facillē rumpatur. In extrema verō parte, i. pedis lxx. verō sunt tinnabula aurea, & toridem mala punica iidem contexta colorib; quibus supra cingulo. Inter duo tinnabula unū malū punicū est: & inter duo mala, unū tinnabulū: ut ingrediens pontifex sancto totus vocalis incedat; sitatim moritur, si hoc nō fecerit. Sextū vestimentū est superhumale, quod apud hebræos Ephoth dicitur: quod genus vestimenti solis pontificibus convenit: sed tamen qui Levitæ. Et adhuc scribatur habere Ephoth. Aliud est enim quod contextitur, & quatuor coloribus, hyacintho, bysso, cocco, purpura, nec non & auro, velut simplex est: lineum auri lamina, i. bractæa extremitatem mirē tenduntur, & quibus sceta fila torquentur. Et cum regimine triū colorum, hyacintho, cocco, purpura, & cum itamine byssino, & vermicio lacte, efficitur palliolum miræ pulchritudinis, perstringens oculos fulgore in modū callarum, sed absq; cocculis. Contra pectus nihil textum est, locus futuro rationali relictus, inter utruq; humerum habens singulos clausos & distinctos lapides, quos Josephus sardonios vocat, cum Hebræo & Aquila cōsentiens: ut vel colorem lapidum, vel patriā demonstrarent. In singulis lampadibus sēna patriarcharū sunt nomina. In dextrum humerum majores filii Jacob, in levem minores: ut pontifex ingrediens sancta nomina populi, pro quo oraturus est Dominum, portet in humeris. Septimum est vestimentum, quod Hebræicē vocatur Offen, Græcē Logion: nos rationale nuncupare possumus; pannulus brevis est auro, & quatuor textus coloribus: quib; & superhumale, habens magnitudinē palmi, per quadrum, & duplex, ne facillē rumpatur. Intexti sunt enim ex duodecim lapidibus miræ pulchritudinis per quatuor ordines, ut in singulis, vermiculis terni lapides collocentur: in primo ordine Sardius, Topasius, Smaragdus; in secundo Carbunculus, Saphyrus, Iaspis; in tercio Tigurius, Acharis, Amethystus; in quarto Chrysolitus, Berillus, Onichinus: in singulis lapidibus, secundum ætates, duodecim tribuum scripta sunt nomina. Per quatuor rationales angelos, quatuor annuli sunt, aurū habentes cōtra se in superhumale. Alius quatuor & annulus veniat cōtra annulū, & murū sibi vittis copulenter hyacinthinis. Porrō ne magnitudo & pondus lapidum contexta flamina rumpat, auro ligatis supra atq; conclusa, ne sufficiat hoc ad infirmitatē, nisi catenæ ex auro fierent, quæ ob pulchritudinē fibulis aureis regerentur. Et haberent irrationale super duos majores annulos, qui vicinis superhumeralis aureis necteretur. Et deorsum alios duos, Nam post tergū verō in superhumale cōtra pectus & stomachū ex utroq; latere erāt annuli auri, qui

catenis cum rationis inferiorib; annulis cōjungebantur atq; cōnectebantur: itaq; ita faciebat, ut ex rationale & de superhumale, de rationale jungeretur, aut coaptarentur, ita ut hæc simul conjuncta, coram videntibus una textura pareretur. Octava est lamina aurea, in qua scriptum sive sculptum est nomen Domini Hebræicē, videlicet quatuor literis Hebræicis, loth, & He, & Vau. Hoc super piliolum lineum, & hoc cōmune omnibus sacerdotibus est. In pontifice plus additur: in fronte vitæ hyacinthina, totaq; pulchritudo pontificis. Hebræi dicunt, quatuor colores quatuor elementa significare, ex universa consistunt. Byssum terræ deputatur, quia ex terra gignitur: purpura mari, quia ex illa coccolius tingitur: hyacinthus aeri profusus, ob coloris similitudinem: coccus igni & aeri. Pro cocco juxta Latinum eloquium apud Hebræos thothati, i. vermiculus scribitur: & justum esse commemorat, ut pontifex omnium creatorem non solum pro Israel, sed pro universo mundo roget. Siquidem ex terra, & aqua, & aere, & igni, mundus iste consistit & elementa. Primum est vestimentum lineum, terram significat: secundum hyacinthum, aerem pro similitudine: & ipsas veras hyacinthina à capite usq; ad talos veniens, indicat aerem usq; ad terram deorsum. Mala autem punica & tinnabula in inferioribus posita, fulgura & tonitrua demonstrant, sive terram & aquam, & interesse omnium elementorum consonantiam. Quod autem supra dicti colores intexti sunt auro purissimo, significat quod divinus sensus universa penetret providentia. Superhumale & duo lapides enim hemisphæria interpretantes, quorum aliud super terram, aliud sub terra sit: sive solem, qui super rutilant, & tonant: itaq; sacerdotis pectus ardeat; & linea tunica, i. qua terra constringitur, interpretatur Oceanum, ratione in medio positam terram, & differunt: quæ etiam in instar puncti licet omnia ipsa habeat, à ventris vallatur elementis duodecim lapides: vel zodiaci interpretantur circulum, vel duodecim menses. Immutatio autem tertiorū, & temporis, & calor, & frigus, de cæli cursu & ratione descendit. Unde & rationale cū Ephoth arcuū constringitur. Quod autem dicitur in ipso rationali manifestatio & veritas, hoc ipsū est, quod non quàm ratione Dei mendacium sit, & in multis argumentis hominis manifestatur super omnia cidaris & vitæ hyacinthina cæli demonstrat: & aurea lamina in fronte pontificis, nomenq; Domini scriptum, universa quæ sub terra sunt, Dei judicio gubernari. Iustum ergo erat, ut pontifex Dei omnium creaturarum cibum portans in vestibus suis, indicaret cuncta indigere misericordia Domini. De feminalib; lineis hoc solent dicere: ratio feminum & generationis ad carnem pertinet, & terræ deputatur per illā. Terra enim, inquit, es, & in terrā ibis. Causam hujus rei, quomodo de parvissimis seminibus & scedissimis initiis tota hominū multitudo & omnium rerum pulchritudo nascatur, esse involutam, & humanis oculis non patere. Involuti nimia obscuritate spiritualiū sacramentorū, brevitates excedimus. Aaron verō sacerdotem magnū vivificat, Cui dicitur. Tu es sacerdos in æternū. Vestis sacerdotalis, Ecclesia est. Feminalia, quibus verecunda celantur, hoc significare possunt, quod castitate & integritate Christi Ecclesia habere debet. Sacerdotes non accipiūt vestes, nisi prius lavant mores. Vinum enim novum in utres novos mitti debet, quia legis præceptis lavandi sumus. Et cum tunicas deposuerimus, tunc induimur vestimentis Christi, purgati baptismo. Tunica autem linea poderis, i. talaris, humanitatem Christi, quæ de terra est, significat. Linum enim de terra oritur: sive tunica linea corpus per baptismum candidatum significat. Cinguli quo sacerdotalis pectus constringitur, Chorus sanctorū, qui unitate fidei Christum amplectuntur. Cidarim verō, hoc est, thiarā, splendorem divinitatis intelligimus, ut unus atq; idem secundum hominem pondere secundū cidarim ornatus esse videatur. sed & nos quæ possumus dicere: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: Tunc autem illa hyacinthina, intellectus cælestium est; hyacinthinus aereo colore splendet, ut sancta Ecclesia illa quæ solum sunt sapiat, si cōversatio illius in cælis est. Mala punica autem, unitatem Ecclesie

Nomen Domini.

Galeris.

Offen.

EDAE
m
v

denunciatur.

denuntiatur. Nam sicut in malo punice, uno exterius cortice, multa interius grana muniuntur: sic innumeris populos sanctæ Ecclesiæ congregat uniuersas, quos intus diuinitas operum tenet, Tintinnabula autem inter mala granata, Prophetæ & sancti Doctores in medio Ecclesiæ collocati: hæc tintinnabula in ultima parte vestita sunt, unde de fine huius mundi & futuro semper disputant. Super humerale autem Salvatoris insinuat potentiam & regnum, cuius principatum super humerum illius: posuntque super humerale & rationale opera nostra, & ratio intelligi. Duo lapides ad dexteram, Ecclesiæ, aut duo populi sunt, Gætilis dexter, Iudaicus sinister: aut Christus & Ecclesiæ, aut spiritus & litera. Rationale autem pectore superpositum, quaternario lapidum ordine distinctum, sermonem figurat Evangelicum, quia quadruplici ordine doctrinam veritatis nobis exponit: duodecim nomina descripti Patriarcharum exempla sanctorum Apostolorum sunt ad imitandum posita. Quod autem duplex rationale est, significat, quod Evangelica doctrina aperta, & abscondita, & simplex & mystica: & lamina aurea rutilat in fronte; nihil prodest rerum omnium eruditio, nisi Dei scientia coronemur. Moraliter quoque in Pontificis habitu aurum fulget, dum sensu emicat: cui iacynthinus iungitur, ut per omne quod tractat, ad amorem surgat superiorum. Huic admiscetur regalis purpura, ut vitiis suggestiones veluti ex potestate regia comprimat. Coccus quoque bis tinctus est, iungitur, ut ante interni iudicis oculos omnium virtutum bona decorentur charitate: quia charitas, quæ ad dilectionem Dei & proximi pendet, & quasi in duplici refulget tinctura, cui bis tincto cæco torta byssus iungitur. De terra enim byssus nitenti specie oritur, per quod candens est: & munditiæ corporalis castitas designatur, quæ torta pulchritudini superhumerali innectitur: quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur. Cùm per abstinentiam carnem attingit, liquidem & baltheo præcingitur, per quod incentiua & luxuria libidinum restringuntur, Sacerdos autem tabernaculi ingrediens, in tunica tintinnabulis ambitur, ut vocæ prædicationis habeat, novum pectoris superni iudicium silentio offendar. Malum quoque punice iungitur tintinnabulis, ut per illa doctrinæ fidei unitas designetur. Quod autem in prima parte tabernaculi quotidie potifex ob immolandas hostias introiit, instantia nobis quotidiana præcipitur, ut confessionis & laudis quotidie nos spirituale sacrificium offeramus, i. humilitatem in castitate animarum nostrarum. *Sacrificium enim Deo spiritus contritulus.* Quod autem mel in anno ingrediebatur, relicto populo, in sancta sanctorum: significat Pontificem nostrum Iesum Christum, qui in carne positus est, & cum populo per totum annum: de quo scriptum est, *Vocare agnum acceptum Domino.* Ille ergo semel in isto anno in die propositionis intrat in sancta sanctorum: i. completa dispositione penetravit cælos, intrans ad patrem, ut illum propitium generi humano faciat; ipsum enim advocatum habemus apud patrem. Cùm autem Moyses induit Aaron his vestimentis, de formalibus nihil adjiciatur: ob hanc arbitror causam, quod ad genitalia nostra lex non mittit manum, sed ipsi secretiora tegere & velare debemus. De aliis enim virtutibus, verbi gratia, sapientia, fortitudine, iustitia, posunt & alii diiudicare. Pudicitiam sola novit conscientia, & humani oculi rei certè iudices esse non possunt, absque iis qui more brutorum animalium passim libidini suppositi sunt. Apostolus de virginibus. *Præceptum Domini non habeo: quali & Moyses loquitur: Feminalibus ego non vestio, nec impono necessitatem alicui: qui vult seipse vestire.*

CAPUT XXXII.

Vitulum adoratio.

Descendens itaque Moyses de monte, confringit tabulas; indicans indignum populum legem accipere propter dolum consecratum. Vitulum quem fecerunt Israel combussit, immutat usque, concidit, & in aquam spargens, populum populo dedit. Per quem vitulum corpus diaboli significat, i. homines, quibus ipse est author, significantur mali, aurumque videtur idololatriæ ritus, vel à sapientibus instituti. Hunc ergo

vitulum, hoc est omnem societatem gentium, Moyses, i. divina lex combussit illo igni, de quo dicitur: *Ignem veni mittere in terram.* ut dum gentes credunt in illum, igni virtutis illius diabolica in illis forma salvator totum comminuitur. hoc est illa mala unitate discessum humiliatur. & in aquam mittitur, ut hic vitulum, i. homines qui idololum colunt. Israelita, i. sancti prædicatores, qui baptismum in sua membra, hoc est in Dominicum corpus transierunt. Sciendum est, quod secundum historiam, idem Moyses hunc vitulum populo in potum transmisit, quasi in terram, vel in aquam ignemque projecisset. Illud nimirum fuit, ut ille populus idololatriæ deditus, hoc per totum in secessum illum miseret, ut sterora sua adorare dedignarentur, quod autem multos ex his qui idololum fabricaverunt, iussit Moyses interim: signat talium vitiis necem, quibus ad eandem idololatriam defluerunt: in talia namque vitia scire nos iubet Apostolus: *Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem & immunditiam, A porta vero usque ad portam iusti. A vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mortis natus cum gladio increpationis discurrere. Sed ipse numerus trium millium interfectorum, triplicem formam indicat. Imperitorum, Omne enim peccatum aut opere, vel verbo, vel cogitatione committitur.*

CAPUT XXXIII.

Iterum ergo ascendit Moyses in montem, & secundo accepit legem. Priores tabulæ quæ fractæ sunt, significant priorem legem, quæ propter peccatum populi mox cellavit. Alia verò non franguntur, quia novum Testamentum eloquia erit permanens. Sic & secunda acceptio novum significat: duæ inscriptiones Domino reputantur. Prima in lapide, secunda in terra. Quo significatur, quia hi quibus in lapidibus data est, duriores fuerunt: & hi quibus in terra scripti est, molliores, et corporibus scriptum est prius animabus: secundo verò digito Dei utraq; scriptio scripta est, i. Spiritu sancto de quo scriptum est, *Qui à Patre & Filio procedit.* Decem autem mandata magnopere conveniunt, dum decem sensibus corporis & animæ scripta sunt. Hæc decem mandata cum duabus tabulis, duodecim efficiunt numerum. Quod inde convenit, quia Christus per duodecim Apostolos monet. Et sicut duæ tabulæ decem mandata custodiunt, sic & dualis quondam noster sensus. Quod autem prius ad idololum orationum tabulæ restauratæ sunt, renovationem legis cum Christo significat: post adorationem idololum in veteri Testamento. Quod autem eadem sunt verba quæ primò & secundo scripta sunt, significat eandem esse legem quæ concidit, & quæ restauratur. Moyses materiam tabularum quærens, demonstrat: quia apud nos habemus proprium arbitrium, & super rationem nostram ante caput legis. Dei autem est inspirare & inscribere in tabulas. Hæc autem tabulæ confinguntur usque ad diem iudicii, & renovantur. Franguntur tabulæ, & verba non franguntur: ut dicitur, *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* decem verba in quinq; libris legis multiplicata sunt, & in quinq; volumina in lege multiplicatur. Sic & quatuor Evangelii inscriptiones novæ multiplicatur. *Quadragesima autem diebus Moyses ieiunavit.* Secundum eundem numerum & Helias, & ipse Dominus ieiunavit: per quod præcipitur nobis ex lege & Prophetis, & ipse in Evangelio, ut ab universis huius mundi illecebris aviditatem nostram tanquam jejuniis temperantiæ refrenemus, quam diu perfectio Decalogi legis per quatuor ejusdem mundi partes, i. universo orbi prædicatorum, ut decem quæres dicitur in quadragesimarum numerum signet. *Iosus vero dicit ad montem cum Moysse, minister illius.* Christum significat, qui legis minister, & cum lege ibat. *Decem autem dies: idem Moysi & Helias & Domini novum Testamentum significatur.* Quadragesima autem, diluvii plaga corporalis, & corporalis sanitas in veteri est, legē figurant. In quadragesima diebus sex hebdomadæ sunt. Etenim legem per senarium numerum dari oportet, dum lex per sex dies servitutum docuit, quod autem dies & noctes non separantur à Dominum numeratur, significat, quia ira & sensus in lege simul sunt: vel dicitur

populos

populos indicat, quibus lex postea profecisset, filii lucis & filii noctis dicuntur. *Deinde metuens Moyses claritatem Dei videre, responsum accepit non posse quem nullus hominum videret & viveret. Quod significat, quia, quavis usq; ad claritatem angelicam humana natura post resurrectionem proficiat, tamen videre illius essentiam plenè non valet: quam nec ipsa perfectio angelica, veluti est, integrè scire attingit. Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitate suscepta, quæ tertia est persona in Trinitate. Sequitur: Est locus apud me stabilis super petram, & posteriora mea videbis.* In petra stamus, ut posteriora Dei videamus: in Ecclesia consistimus, & posteriora Dei, hoc est, humanitatem mediatoris Dei & hominum per Evangelia videmus. Cuius faciem videre & vivere non possumus: quia in divinitatis contemplatione adhuc in carne positi, planè non asurgimus. Vel certè illud quod Moyse dicitur, *Posteriora mea videbis*, significat quod populus Judæorū, cuius Moyses nunc personam gerit, ultimo tempore credituri essent cum in petra, hoc est, in soliditate fidei constituerent: quando manum suam, i. potentiam suam monstraverit populo Judæorum. Quidam dicunt hoc impletum esse, quoniam iuxta Evangelium *Moyses posteriora Dei vidit*, id est, cum in posteriore tempore in monte cum illo loquutus sit.

CAPUT XXXIV.

Descendente autem moysi de monte, facies illius glorificata videtur, sed tamen tegitur velamine: per quod significatur, legem mystico esse velamine cooperatam, tamq; in fidelibus. Sed mo quippe legis habet scientiæ gloriam, sed secretum non habet; & cornua duorum testamentorum, quibus contra falsitatis dogmata incedit armatus. Et quotiescunq; Moyses legis velamina posuisset, positum super cor Judæorum legitur: ita loquens, *legis non possit gloriam sustinere. Sed si conversi fuerint ad Dominum, auferetur velamen occidentis literæ, ut spiritualis sensus ostendatur.*

EXPLANATIO IN TERTIUM LIBRUM MOYSIS, QUI HEBRAICE VAICRA, GRÆCÆ ET LATINE LEVITICUS DICITUR.

CAPUT I. II, III.

MOCAVIT autem Dominus Moysen, & loquutus est, & reliqua. Ad aliquibus interrogari solet, si aliquis ordo sit, qui hunc ordinem voluminum legis significaret; quod ita solvitur: Quia Genesis istam sententiam significat, qua dicitur: *Lex Domini immaculata*

convertens animas. Exodus, sapientiam præstans parvulis. Leviticus verò, demonstrans, p acceptum Domini illuminans. Numerus verò, *judicia Dei verè justificata.* Hæc autem quatuor volumina, quatuor Evangelia figurant eodè numero. Deuteronomiū verò totū Evangelium, quia Deuteronomium novata lex interpretatur. Sed sciendum est, quomodo supradictus ordo huic ordini voluminum conveniat. Quod ita dicendum est, quod idcirco sententia prima Genesis coaptatur, quia Genesis enunciat omnia verbo Dei esse creata, quæ idcirco lex est; in illa quoq; animarum conversio, id est, a vita ad mortem, ut Adam intelligitur: & à morte ad vitam, ut Noe. Exodus, *sapientiam præstans parvulis*, adimplendo quod Abraham, Isaac & Jacob, de terra repromissionis Deus promisi. Omnes enim in Dei comparatione parvuli sunt. Leviicus autè, præceptū lucidū illuminans, discernendo inter munda animalia. Numerus verò, *judicia Dei vera sunt, maxime in prophetia Balaam, in benedictionibus maledictionibusq;.* Vna autem vocatio ante hanc invenitur, i. apud scientiam Dei in lege naturæ. *Et fecit Deus hominē, & reliqua.* Multæ autem post hæc, eo quod vocamur de lege naturæ in legem litteræ, non deferendo, sed crescendo in legibus: & à littera in novum, *Venite ad me omnes, & reliqua.* Vocavit autem Moysen,

& reliqua, id est, in figura totius mundi, qui à Deo per fidem à gentilitate ad baptismum vocatur, & ad penitentiam, sive ad fidem Trinitatis, seu de corpore ad vitam futuram: vel in iudicio, ut: *Venite benedicti, & reliqua.* In hac dictione dignitas personæ ostenditur, dum non alium, sed Moysen vocavit: & indignitas, in comparatione dominantis. Potest quoque intelligi in eo quod dicit: *Vocavit Dominus de tabernaculo:* Deus Pater vocare Christum de cælo ad incarnationem. Cui à Deo Patre imperatur loqui filiis Israël, id est, omnibus credentibus. Et eum vocavit Dominus, & reliqua: Christum significat, populum Apostolorum de lege literæ vocantem, cui dicitur: *Prædicatè Evangelium omni creaturæ.* hoc est, in populo secundo, vel in tribus millibus prædicationis Petri. Vel populus primitivus populum secundum vocat de tabernaculo, id est, de Ecclesia. Aliter, unusquisque doctor Moysen, id est, omnem credentem vocat. Per filios quoque Israël, sensus perfecti possunt demonstrari. Hostia proprie dicitur, quæ ante ostium tabernaculi occiditur, sive de ostensione. Oblatio, quando de pecoribus offertur victima, quæ occiditur. Holocaustum, id est, totum combustum, hoc est quod finitur. Sacrificium autem, de pane: Libamen, de liquore. Aliter, oblatio de significatione sacerdotibus à populo: victima, de victu sacrificium. In omnibus his oblationibus, quæ in Levitico, spiritualis sensus querendus. Ut alibi dicitur: Sicut verbum Dei procedens in hunc mundum, carnis tegebatur a spectu, & aliud in illo videbatur, aliud intelligebatur; carnis aspectus omnibus patens, divinitatis autem agnitio paucis admodum: ita per legislatorem & prophetas verbum Dei pronuntiatur, litera velamen tegitur. Intrinsicus occultatur spiritualis sensus, qui paucis omnino patuit. In exordio autem Levitici, annorum genera principalium oblationum describuntur, quæ Domino offerri jubentur: primum vitulum, secundò agnus, tertio turtur & columba, quarto similia conspersa oleo: reliqua verò sacrificia pro qualitatibus causarum offerebantur. Non est autem otiosum quod dicit: *Homo ex vobis si offerat munus:* quæ possit aliquid aliud offerre quàm homo, & utique sufficere: Si quis ex vobis offerat munus, & in alio loco: Idcirco si anima offerat munus, & ita quidem alia dicit offerre et hominem, alia animam, alia pontificem, alia synagogam, alia principem, alia unaniam, & populum terræ. Christus autem in vitulo immolabatur propter virtutem crucis, ipse in agno propter innocentiam, ipse in arietem propter principatum: ipse in hircò, propter similitudinem carnis peccati: in turture & columba, propter Deum & hominem: in similitudine, propter Ecclesiam, quæ est corpus illius ex multis membris, velut ex multis granis collectum: per legis & Evangelii molam comminutum, per aquam baptismi tinctum, crismatis oleo perunctum, Spiritu sancto solidatum. Moraliter quoque nos vitulum offerimus Deo, cum carnis superbiam vincimus: agnum, cum irrationabiles motus corrigimus: hædum, cum lasciviam superamus: columbam, cum simplicitatem mentis custodimus: turturam, dum castitatem servamus. Hoc autem genus avium dicitur unum & cultum servare conjugium. Panes azymos, cum non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis ambulamus. Sed quod dicitur: *Ponat manum suam super caput victimæ:* si historialiter intelligendum, quali diceret: ille qui adfert hostiam ad sacerdotes, hanc tenete. Hoc quoq; spiritualiter intelligendum, quòd opus super credulitatem divinitatis Christi ponendum est, quia per caput hostiæ ostenditur Christi divinitas. Homo autem ille, qui primum in omnibus posuit ad immolandum Domino munus, non incongruè humanum genus significat, de quo in Evangelio dicitur: *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho: qui vitulum offert, illum utique sanguinatum, quem pater progressu stilo, ac sibi restituro, jugulavit.* Homo ergò iste, quoniam nihil substantiæ habuit, invenit istum vitulum cælitus missum: sed ex ordine Patriarcharum & generationis successibus venientem. Et ideo non simpliciter dixit vitulū, sed quòd vitulum ex bubus.

Hostia.

Oblatio.

Sacrificiū

Quatuor genera oblationū

Ordo librorum Moysi.